

JÁSZKUNSAĞ

Irodalmi, társadalmi,
művészeti és kritikai
folyóirat

4

XXV. évfolyam
negyedik szám
1979. december

JÁSZKUNSÁG

A TÁRSADALOM-ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI ISMERETTERJESZTŐ
TÁRSULAT SZOLNOKMEGYEI SZERVEZETÉNEK KÖZLÖNYE

1954. AUG. HÓ
I. ÉVF. I. SZÁM

TARTALOM

- 3 Mogyorósi Erika verse — Válasz
4 Baksán Mária versei — Hazáig, A verés változatai

VALÓ VILÁG

- 5 Egy öreg halász mondja — Szilágyi Miklós írása
12 Munkásgazdaságok — Fóti Péter szociográfiájának első része

FÓRUM

- 17 Urbanizáció és kulturális színvonal az alföldi városokban — Lukács Pál

DOKUMENTUM

- 25 Latinovits Zoltán levelei — Egy elmaradt vendégjáték és egy megvalósult barátság

HAGYOMÁNYOK

- 32 Gondolatok egy nem létező tantárgyról — Bérczes László

KÉPZŐMŰVÉSZET

- 37 A népről és a népért — Dr. Molnár Ferenc államtitkár megnyitóbeszéde Németh József kiállításán
39 Köszöntjük a 80 éves Chiovini Ferencet
40 Ha valaki tisztán akarja a vizet kapni, a forráshoz kell annak menni — Ifjú Szabó Mihály fazekas vallomása
45 A művész, aki meg tudja védeni a világról alkotott nézeteit, Jurij Petrovics Ljubimov — Magyar Fruzsina

TÉKA

- 47 Bellon Tibor: Nagykunság — Szabó László ismertetése

KÉPEK

A borító második és harmadik oldalán a Jászkunság első számának címlapja és tartalomjegyzéke hasonló formában. Közlésével a folyóirat 25. évfordulóján az alapítókra emlékezünk. A címlapon, a 2. oldalon, a 11. oldalon, a 31. és a 38. oldalon valamint a 39-en Chiovini Ferenc rajzai. A 44. oldalon ifj. Szabó Mihály műhelyében, a 46-on madaras tál.

JÁSZKUNSÁG

Szerkesztő bizottság: Andrikó Miklósné, Berényi Ferenc, Fábián Péter (elnök), Gyenei Márta, Kerényi Imre, Lengyel Boldizsár, dr. Selmeczi László, Valkó Mihály (felelős szerkesztő).

A Szolnok megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztályának folyóirata, XXV. évfolyam 4. szám, Megjelenik negyedévenként Szerkesztőség: 5000 Szolnok, Koltói Anna u. 2. Telefon: 13-131. Kiadja a Szolnok megyei Lapkiadó Vállalat. A kiadásért felel: Virágh Iván. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál (1900 Budapest, V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál, Előfizetési díja: 1 évre 28 forint, csekk számlaszám: 215-96162. Készült a Szolnoki Nyomdában (5000 Szolnok, Vörös Csillag út 28.) Felelős vezető: Gombkötő Béla, igazgató. ISSN 0448-9144

Index: 25 910

Válasz

1.

„Költő-lányok?”
Huszedik századi torzók.
Hogy arcuk legyen legalább,
mielőtt zúzmara ég rájuk,
megrajzolják öletekben az örök ábrát.
Testük medrében a hullámverés
a szabadság egyetlen bizonyítéka.

Árulás már e féktelen öröm. —
Akár hasonlíthatnánk is egymásra,
hiszen a test nevetése mindennél szentebb.
És mégis:
ki merné magát templomba gondolni mellőled,
amikor indulni készülsz
vaksi reggelen?
És mégis:
mernék-e véled
mindörökre beköltözni tegnapok ravatalába,
— mindegy:
novemberbe bújva vagy ruhátlanul?

2.

Mert jaj annak,
ki a temetősdit nagyon korán kezdte.
Jaj a lánynak,
ha szeretőt, hazát, fiat
ő akar magának.

* * *

Szemem hogy arcodra hull,
az vagyok mégis, ami lehetnék;
s ámulva nézem: a versemet
csillag-dac mint szegzi meg.

BAKSÁN MÁRIA

Hazáig

faltok az arcok
romtól romosak
a kerítések
kétméter mélyek

a reggel szabályos
a kávé édes
az út halálosan igaz
ötször sarok
hatször egyenes

A verés változatai

Marokszedéssel,
tarló szurkálással,
kévekötéssel,
keresztrakással
de megverték engem.

Ha íratlan is,
de törvény a kalaplevétel;
adózás asztalnak, embernek,
harangszólalásnak tisztelet.
De megverték engem.

Induljunk varázshot!
Kakas kukorékol,
borízú az ének.
Valaki az Égen
véreseket lépett.
De megverték engem.

Amott jön nagyanyám,
búza-ringó nyárral.
Ujjában intés születik
paráznság ellen.
Fogatlansága törvény.
De megverték engem.

VALÓ VILÁG

SZILÁGYI MIKLÓS

Egy öreg halász mondja

Ezelőtt — még a Tisza-gát előtt — a Tisza itt szabadon ment, amerre ő akart. Úgyhogy itten állandó halfészek vót, mert mindig vízzel vót tele. Emerre lent, a falunak a nyugati ódalán nádlás vót az egész. Azt' télen-nyáron... De nem ilyen törmelék-halak, mint mostan! Átlagba lehetett fogni 10—15 kilósakat. És — mondjuk — a nagyapámnak vót 12 hód földje, mégis a halászattal foglalkozott, mint a 12 hód földdel, mert többre ment a halfogással. Fogott egy kocsi-derék halat, vót egy lova, befogta hajnalkor, elvitte Egerbe a halat. Többet kapott érte, mint amit egész nyáron vagy egy évbe termett egy hód földje.

Vót engedély. Kellett. Csakhogy valahogy nem vót ilyen szigorított, mint most e, hogy a horgász meg mit tudom én milyen ellenőrök, folyamrendőrök... Akkor Kövesdre, a főszolgabírói hivatalba kellett bemenni; 2 pengő vót egy halászjegy egy évre. Evvel aztán tapogatótúl a szigonyig, meg amivel akart, avval halászott. Akkor is vót olyan csendőr, mondjuk, hogy mentünk kifelé a kaparóval — azt a vállon szoktuk vinni, olyan kis könnyű vót — aztán gyött a csendőr befelé a faluba:

— Állj meg csak! Meg van-e az engedély?

— Tessék.

— Jó, mehetsz! — Nem is nagyon forszérozta, mert tudta, hogy mindenkinek megvan, aki így halászzgat.

Hát ez a horgászat, ez egyenlő a semmivel. Ez nem halfogás, ez csak szórakozás. Mink itt vagyunk a tövibe, ott laktunk szélről, ahun a régi Eger-patak folyt. Lementem. Úgy hitták: kaparó. Ilyen félhold fa-rámája vót, erre vót a háló rákötözve. Négyzegletes vót, de úgy vót rászedve, mondjuk, ráncra, mint egy főrevaló kendőt rákötnek, azt a sarkát behajtottuk, alul meg vót egy zsinór, az így kifeszítette. Azt még a zsinórnál — úgy hittuk azt akkor, hogy a hálónak a seggi — az lemaradt. Abba a halak beleszorultak. Úgyhogy nem estek le, hanem abba maradtak benne. Nyelen vót. Mindig belenyúltunk a vízbe, azt' húztuk ki a partnak. Ugye, gazos vót, a halak meg itt vótak a gazba. Ugrott bele. De sok hal vót, nem annyi, mint most! 100 métert elkaparóztam a vízbe vele, hát olyan tarisznya halat fogtam, hogy elég vót még két családnak is.

Aki halat akart fogni, főzni akart, csak lement evvel a kaparóval. Nem kellett messze menni! Ott egy 50 métert kaparászott, aztán mán vót olyan kasztroj hal, hogy bele se fért a tarisznyába.

Aki halat akart fogni, főzni akart, csak lement evvel a kaparóval. Nem kellett messze menni! Ott egy 50 métert kaparászott, aztán mán vót olyan kasztroj hal, hogy bele se fért a tarisznyába.

Az asszonyok is benne vótak ebbe: nyárba a húzóhálóval. Olyan vót, mondjuk, mint egy pokróc, vagy másfél pokróc, két pokróc együtt vóna. Azt' két fa vót a két végén. Ők ketten ezt húzták a vízben, neki a partnak. Aztán akkor fel-emelték. Annak is olyan mély közepe vót, úgy készítették, hogy nagy seggi legyen a hálónak... Hát ez vót a neve... Abba ugrándoztak a halak, azt' szedték a tarisznyába a nagyját, az apraja meg mehetett.

Sőt! Nyáron a keszegek, aminek most örül a horgász, ha fog... Itt a falu alatt kosárral — ilyen szénáskosárral — mi gyerekek fogtuk, aztán a kacsáknak öntöztük ki a parton. Mert tele vót kacsával a víz is, ott köztük fürdőttünk. Arrébb zavartunk egy gulya kacsát, ha megfogtunk egy kosár halat, akkor gyöttek. Olyan nagyokat le tudtak nyelni, akár a nagyujjam, mert nagytorjúak ezek a kacsák.

Abban a nádban, mikor jó idő vót, csináltuk a kézzelhalászatot is. De én nagyon tehetetlen vótam hozzá... A potykák úgy álltak körbe, mint a birkák, mikor meleg van. Csomóstúl összedugták a fejüket. Akkor meglelt az ember egy csomót, mondjuk százat. Aki értette, megkezdte középen. A nyakához tette a kezit — mer nem szaladt el — akkor ide a farka fele. Lenyomta a sárba. A kopoltóját elragadta neki, azt' akkor a farka fele. Tette bele a tarisznyába. Ezek ilyen kilósfajta állatok vótak, potykák. Ahogy a nádat a szél ringatta, aztán dörzsölődött a teste, amíg az ember keze ment rajta, azt hitte, hogy nád vagy gaz.

Aztán akkor, ha látta: hú, hát így nem jó lesz, akkor fogta a szigonyt, azt irányzott: itt van — leszúrta. Vót úgy, hogy nem sikerült, mert a szigony két ága közé szaladt a feje, akkor odább lépett, de a nádtúl nem ment ki. Mert hosszú nád vót. Mit mondjak? Legalábbis 10 kilométeres nádlás vót itt, ez vót a hal-fészek.

Vót ez a halászati eszköz, úgy hitták: szigony. Három visszakampós ága vót. Ugyanolyan, mint a vasvilla, olyan a tokja, csak egyenes ága van neki. Mint a horognak, visszakampója van. Mint a szénahúzó horognak. Egy-egy ága 30 centi hosszú 35 centi. Ki van élesítve, olyan hegyes, akár a tű. Direkt arra csinálták az akkori kovácsok. Olyan, mint szokott lenni az ördögöknél, pontosan olyan. Már láttam így a tévébe is ilyet, hogy az ördög ottan huncutkodott.

De evvel meg ladikrúl szoktak jobban. A nyele olyan 3 méteres vót. A nagyobb halakat, mán 5—10—15 kilóst... Még 20 kilós halat is fogtam én ilyen szúróval. A halak annak idején, mikor jó idő van, május elején, kezdenek párizani. Akkor szelídek. Meg nem is hogy szelídek... Ha bent jártunk a vízben, láttuk, hogy erre jönnek. Akkor úgy álltunk, mint egy tuskó. Hogy: nem mozogni! Akkor — ha sikerült, ha odagyött — le lehetett szúrni. De utána szaladni felesleges vót, mert az jobban tudott szaladni, mint mi. Evvel is nagyon sokat össze lehetett szedni. Meg nagyokat!

Én is egyszer egy húsz kilós potykát... Olyat nem is fogott senki! Úgy gyött rám, én nem tudtam, hogy olyan... Ahogy az öregebbek mondták: hogyha ilyet látok, elejibe álljak. Úgy menjek be, hogy hullámot ne verjek, nehogy a hullám odamenjen, mer akkor mán észrevette, hogy valami veszély van. Bementem elejibe, láttam, hogy arra lavírozik félkörbe felém. Először szúrhattam vóna, mikor ment előttem keresztbe, de nem mertem, mert olyan szeme vót, akár egy tehennek. Mondom: hogyha nekem ugrik, eltöri a lábom szárát. Ez vót minden gondolatom. Mikor megfordult, mán kiabáltak a partról az emberek, hogy:

— Mért nem szúrta d mán meg, te? Hát kikerül!

Még akkor gyött előttem. Ami csak erőm vót, mind összeszedtem, hogy majd milyen erős lesz az! Azt' úgy eltaláltam, hogy a tarkóján bement a szigonyág, az állán meg ki. Azt' nem lett ereje. Hát, ugye, mikor mán az embert nyakonszúrják? Alig mozgatta egy kicsit az izijit. Kiabáltak, hogy:

— Gyorsan húzd kifele!

Így ért a víz, jó térgyen felül. Kiiparkodtam vele, de mire kiértem, úgy kifáradtam a félelemben... Csak elcsudálkoztam, mikor láttam. Megállapították, hogy ilyen hatalmasat potykába... Mert harcsába, mondták a nagyapám-félék, nem vót ritkaság, hogy fogtak ilyen nagyokat, de a potyka felállította a 15 kilós legnagyobb rekordot. Ilyen kiváló nem is vót a környékünkbe.

Ez májusba vót, azt' akkor nem vót szabad halászni. De nem tartottuk be! Nem, mert olyan nagy... izé nem vót, mondjuk rá, hogy fegyelem. Mink vótunk az urak, a halászok. A jegyző se törődött vele, meg senkise. Minden tele hal vót köröskörül rajtunk. Akkor is, mikor ezt a nagyot, ezt a húsz kilóst, hogy leszúrta... Hazavittük. Aztán a jegyzővel úgy vótam én, hogy: ezt csináld, azt csináld, szaladj el a bótba ezér meg azér. Ismert, mondjuk, pont a községháza mellett nyöttem fel, ott is születtem. Híre ment a faluba, hogy a Nyeste milyen potykát szúrt. Hozták haza a kolegák örömükbe, engem nem is hagytak hozzá se nyúlni. Rúdon hozták, mert ilyen hosszú vót, mint én. A nagy mosóteknőre rátették: a feje is kicsüngött, a farka is kicsüngött.

Átgyött a jegyző úr:

— Megnézem mán, hogy milyen halat fogott!

Nézi, aszongya:

— Nem szabad lett vóna most megfogni! Tudod?

Mondom: Tudom...

Hát, aszongya:

— Inkább ide legyen, mer úgyis elvinné a fene, elúszna. Legalább itt marad az ára.

Évvel el vót intézve.

Vót még egy halászeszköz, vesszöbűl vót fonva, úgy hitták, hogy tapogató. Ami alatt a kacsák is szoktak lenni, pontosan ugyanolyan. Csak olyan sűrű vót a bordája, hogy — mondjuk — olyan kilós csuka (mer ugye a csuka a legvékonyabb a halak közt) kilós csuka ne menjen ki. A keszeg nem vót érdekes, mer abból vót annyi, hogy fele se kellett vóna. Ez is jó halászati eszköz vót, kisebb vizeken. Vót egy méter magos, vagy méterhús is, de olyan 60—70 centis vízbe avval is meg lehetett fogni még 10 kilós potykát is. Ha rá sikerült borítani, úgy szoktuk kivenni, hogy tarisznya vót a nyakunkba, akkor a tarisznyát lenyomtuk a vízbe, ökelmit meg a víz alatt belebútattuk. Hogy mán a tarisznyával együtt vegyük ki. Mer úgy nem lehetett megfogni csupasz kézzel azt az 5 kilós potykát. Sima is vót, meg erős is vót, fogás meg nem vót rajta.

Eccer egy húsvét reggelin... Mert éccaka is halásztak! Az édesapám meg a szomszéd ember kimentek este, ide a Nyárádkára. Majd én reggel menjek ki, ő meg gyün haza. Hát úgy is vót. Mikor a nap gyött felfele, felkötöttek, indultam kifele. Tanálkoztam velek félútba, ők meg gyöttek haza.

— Hát, ne menj, — aszongya — nem fogtunk az éccaka semmit. Gyere! Gyere vissza...

Gyerünk, gondoltam, örültem, hogy nem kell kimenni.

Ahogy gyövünk, itt a temető alatt akkor is kívül vót a víz. De csak olyan térdig érő víz vót. Láttam én — jó áprilisi vagy márciusi idő vót — hogy a békák annyira birkóznak ott a sásba, hogy csak úgy üldözik egymást. Mondom:

béka vóna ez? Ennyire mozgatják a sásat? Lemegyek, hát megpillantom egy csukának a farkát, ahogy kigyótt a sás között. Nem szóltam semmit se, ő lefeküdt.

Mikor felverődött, melegebb lett, úgy 10 óra fele, legyöttem a tapogatóval. És — nem hazudok — fogtam úgy délután 3-4 órára vagy 2 mázsa csukát. De ahogy azt megfogtam, mán gyöttek a partra tarisznyával, kosárral, hogy van-e nekik. Van, ennyi kilója. Fizették is. Vót velük az a kampósvégű mérleg, dekára mérték. De nem vót érdekes, hogy egyel több mán, egy hallal. Az se számított.

Borítgattam lefele evvel a tapogatóval... Egyet tanáltam, egy nagy huncutot, vót vagy 6—7 kilós. Őt nem sikerült sehogyse megfognom. Mán amikor megközelítettem — láttam, hogy úgy csóváltatja a testit — mindig elszaladt. Nem szaladt el messzire, vagy 50 méterre. Mert ekkor... úgy neveztük mink azt, hogy ívnek a csukák, párzaniak, azt' akkor szelídek. Nem ügyelik az embert, azt hiszik, hogy a másik pocskol.

De aztán vót eset, hogy nem is kellett semmiféle szerszám.

A szomszédunkban lakott a kondás. Azt, mindig láttam én... Hitvány kis macskáik vótak, aztán olyan nagy potykák vótak előtte, hogy két macska sem vót olyan nehez, mint a potyka. Nem tudta meg se kezdeni az a csepp macska a nagy halakat. Mondom neki, hogy: Hunnadj hordja azt a nagy halat? De nem vót halász-szenvedélyes ember, őneki a pásztorság vót a szenvedélye, mert ott is pásztor vót, a tanyán, ahunnan begyött. Aztán mondja:

— Mikor itt a disznók fürdenek, annyi felgyön a víz tetejire...

Hagytam-hagytam, nem is értem rá. Egyszer vót egy olyan ráérő idóm, azt, mondom az asszonyoknak:

— Hej, adjál csak a gyerekre is egy rongyos inget, meg énrám is! Meg két rossz nadrágot... — Akit erre szoktunk használni, halászatra. Mer oda olyat vettünk fel, hogy lehet akármilyen sáros, habarékos.

Kimegyünk, a gyereket is hívom. Éppen a fia vót odaki az öreg kanásznak. Akkor hajtja a nyáját kifele a vízből, felfele a kúthó.

— Te, hajtjuk vissza ezt a malacot a vízbe!

— Nem lehet — aszongya — most fürdettem!

— Hát, még megfürdetjük!

— De majd a gazdák... Tudja Józsi bátyám...

— Mit a gazdák? — mondom — Add ide az ostort! Nekem is van közte egy, hát akkor én is káromkodjak?

A gyerek persze gyerek vót, nem tudott ellenállni. Az ostort elvettem túle, a disznót visszafordítottam, mind bele a vízbe. Ugye nem fekszik a nagy vízbe le, mert ellepné. Csak ballagtak végig. Mondom:

— Ne bánd, majd kimennek!

Hát, kérem, utána mindenütt azt látom, hogy a potykák ott pipálnak a habarékban, ott jár a szájuk. Na, én aztán egenyesen bele. Nem vót az víz, csak olyan térdig érő habarék, ahogy összevág. Tettem a kezem alájuk, azt: mars kifele a partra. A gyerekeknek meg — ennek az enyémmek — mondom:

— Te meg hordjad oda a sarokba össze!

Azt a sáros halat nem is lehet úgy fogni, anélkül is sima, hátha még az embernek a keze közt habarék van. Gyütt az apja is, az is segített. Úgy fogdosta meg a sirínyt.

Mind egyfajta vót, kilós potykák. Egyhasi. Ott maradtak. Itten a disznólegelő nagy lapos szokott lenni, hogy a víz bentreked. Azt' kiárgolták végig az út mellett, hogy az árkon folyjon ki a víz. És mikor a hólé folyt kifele,

akkor gyűttek fel ezek a potykák a hóleven. Persze itt, ezen a legmélyebb helyen, odaszorultak, lefele mán nem mentek, erre elbolyongtak a nagy laposon, és mind ideszorult a mélységre. Azt, hogy milyenek vótak, mikor felgyöttek, nem tudom, csak ekkorra kilósok vótak, mind egyhasi.

Na, mikor aztán mán nem vót, nem láttam hun pipálni, de mán vót kívül vagy két mázsa, mondom a gyerekeknek:

— Eriggy csak haza! (Itt a hátunk megett lakik e... Még élt akkor az apja, vót neki egy vak lova, mind a két szemire vak vót. Aztán ha úgy kértem tőle, ideadta, hogy: Vigyétek, legalább nem piszkol itten.) Mondjad János bátyádnak, hogy adja ide a lovat. De tegyetek faroskast előre, hátra!

Hát az öreg kondás ki is nevetett, hogy mit akarok evvel a csesznyeséggel. A gyerek hazagyött, kihajtotta a lovat. Fűvet alá, bele az egész halat a kocsiderékba. Itthon még az asszony is, hogy minek hoztam ezt a sok csesznyeséget?

A kanásznak meg vót eladó hat mázsa búzája, meg egy tehene de nem vót péz megvenni. A tehenet is szeretttük vóna, mert láttuk, hogy sok tejet ad.

Gyorsan teknőt, vizet, kaszáltam ott az árokparton fűvet, minden halat a teknőbe. Kiöblítettem a pofáit is, hogy szép sárgák legyenek. Zöld fű a nagykosárba, bele a halat. De szépek lettek azt' megmosva!

Vót itten egy erdélyi fiú, itten rekedt a háború alatt. Mán nem itt rekedt, summások vótak ők a Dunántúl, azt együtt gyöttek haza, innen meg mán nem tudott hazamenni. Úgyhogy csak itt szédelgett. De egy lovat is hoztak, valahol az úton fogták. Ez szokta, aki halat fogott, elhordani Kövesdre a lovával.

Mikor meg van mosva a hal, mondom a gyerekeknek:

— Szaladj csak, Miska bátyádat — Miskának hitták — hídd ide!

Elgyön Miska, mondom:

— Te, van itten, nézd-e, milyen portéka! (Vót három nagy kerek kosárral.)

— Józsi bátyám, el, elviszem, de mán most nem vihetem, — aszongya — délután van, mire odaérek vele, este. Reggel itt leszek mán két óraker, hajnalkor.

— Na, rendben van. Hát hogy adod?

— Hát hogy megy a hal?

— Te tudod!

De aszongya: Lehet, hogy el se kel.

— Hát akkor nem kel.

Én is úgy tettem, hogy csak úgy gyött.

Reggel ott is vót Miska, feltettük a kocsijába. Elment, elvitte Szentistván-nak, hogy megyen Kövesdre. Még dél se vót, mikor Miska jelentkezett:

— Na, hazagyöttem.

Azt hittem, hogy hozta a halat, de nem hozta, csak a három üres kosarat. Azt mondom:

— Mind elkelt?

— Mind.

— Hát, hogy kelt?

— Mindenhogy. Tudja, egyiket így csaptam be, másikat úgy. Nézze, itt az ára.

Idead egy nagy csomó pénzt. Mán nem tudom, hogy százasok vótak-e, vagy milliók mán akkor. Miskának is adtam, el se akarta venni.

Aztán az öreg kanásztúl meg tudtuk venni a tehenet is ebből a mocskos halból, meg a hat mázsa terményit is. Aszongya:

— Hunnadjd lett ennyi pénzetek? — Később mondta.

Mondom neki:

— Tudja, hogy hunnan? Amit maga így hordogat a macskának.

— Á, Krisztusfaszát — mer így szokott káromkodni — az nem igaz!

Mer ő meg úgy került ide a Nyírségből valahunnat, arra meg ugye erdővágással foglalkoznak, nem halászzattal. Csak ezeknek a Tisza-menti legényeknek: mód is vót rá, meg közel is vót.

Nálunk halat mindenki foghatott, aki szerette. Akik mán halászejegyesek vótak, ezek szenvedélyes halászok vótak. Eladásra is fogták. Ilyen 3—4 hód fődesek, ezek halásztak jobban. Majdnem napszámos vót ez a 3—4 hód fődes, mer abbúl nem lehetett megélni.

Egerbe hordták ezt a halat, gyöttek ezek a halas emberek, izével e... puttonnyal. Csak annyit győztünk vóna fogni, amit azok el ne hordtak vóna. Kalapács Jánosnak hitták az egrit, aki hordta a halat. Mindég hozott rumot is, meg pálinkát is, ugye, azt beleszámolta a hal árába, egy féldeciér kapott egy nagy potykát. Mer vót bőven, pénzünk meg hát nem vót. Aztán:

— Na, van-e valami?

— Nincs...

Aztán ment, mer sorba ültünk, minden 50 méterre egy ilyen húzós csempelyes ott ült. Egyik végiről indult, azt' végigment, akkor megkezdte a túlsó szélén. Ha megtelt, akkor azt mondta:

— Na, hónap gyüvök a magokér!

Puttony vót a hátán, meg nagy kaska elől, úgyhogy nem bírt el többet 50 kilónál, de minden nap gyött. Meg vót, hogy gyöttek öten is.

Na, nekem nem vót semmi.

— De azér igyál! — öntött a pohárba — No — aszongya — hátha fogol, mire visszafele gyövök.

Ellép tüllem vagy 10 lépésre:

— Nemigen lesz itt máma semmi — mondom — mer még máma nem vót.

Húzom felfele a csempelyt, kérem, olyan négykilós csuka valahunnan beleszédült. Tiszta új vót a háló, de a végén kiharapott vagy négy szemet, csakhát isteni szerencse vót, hogy nem fért ki a feje. Olyan bitang erősek vótak... Mondom:

— Ne törődjön mán vele, megvan a féldecire való!

— Hát, no — aszongya — akkor ezt elviszem, úgy pakolok.

De ezér az egy halér annyi pénzt adott, hogy nem is kellett az egy évi halászbérletre!

Mikor mély vót a víz, akkor nem lehetett belemenni. Mikor a Tisza ideki bolondozott, akkor vót olyan víz, hogy 4 méteres is vót itt a laposokon. De akkor is csinálták a szélibe! Egy öreg — az én szomszédom vót, úgy hitták, hogy Kerékgyártó András — itt a temető alatt, tehát közel a faluhoz, nem tudott nyugodni, lement a csempelyivel. De nem fogott semmit. Majd megy ő arrafelé át! Kiveszi a csempelyt: benne van valami nagy fekete. Hát mi került mán bele? Nem gondolt ő halra... Hát ahogy hömpölgött lefele, akkor vette észre magát a harcsa, 25 kilós harcsa! Majd elvitte minden csempelyestül. De azér sikerült neki úgy kivinni, hogy a nagy hal levitte a csempelyinek a farát. Mindegy: törjön minden, de a hal meglegyen. Ráfogta felülről a hálót, hogy el ne tudjon menni, azt' úgy húzták ki cakk-pakk a partra, hogy tört el a káva. Majd tesz helyette másikat, de mégis megfogta.

Vót aztán olyan is, hogy mentünk a jégen, láttuk, hogy: no, ott áll a hal — mán szebb hal — vagy hozta a víz lefele. Aztán akkor a fejszével a feje felé egyet, azt' felfordult, azt' kivágtuk. Ha állóvízen vót, körülötte vágtuk ki, ha itt a Rimán ütöttük, akkor meg előtte, hogy akkorra ide lehozza, itt majd kiziskáljuk, kivegyük. Felfordult, hassal felfele, nem tudott tovább úszni. Aki erősebb vót — mondjuk: nagyobb hal — egy ütésre csak megszedült, de még ment. Oda a másikat még, vagy a harmadikat is, azt' akkor elszedült. Addig nem eszejtett fel, míg ki nem tudtuk marni. Azután észre tért ő, de akkor mán késő vót, mán kinn vót a jég tetején.

Nem vót ezelőtt dolga télen az embereknek. Csak szórakoztak egész télen. Padkán feküdtek, meg az ólba jártak össze tüzelni. Nem vót kulturház, meg mit tudom én... ilyen szórakozóhelyek. Kocsma-hivatalba se járhattak, mer pénzük nem vót, hát ilyenekkel foglalkoztak. Megkötötték a hálót, meg halásztak.

Á, azok mán kihaltak! Mondjuk, még ilyenek mint én — vagyunk itt egy páran — még tán csinálnánk is lopva. Estefele mán csak nem fognak meg, ki jár ott abba az ódalba? De még hálót se kapok. Azok mán kihaltak, akik kötni tudták. Az asszonyok fonták a kendert. Nagy kendertermelés vót azelőtt, mer abból vót az egész évi ruha. Az asszonyoknak annyi vót a dolguk: tavasszal elvetették a kendert, mikor megnyőtt, kihúzgálták, eláztatták, eltilolták. Egész télen csak fontak, tavasszal meg megszótték. De a szárait — amik hosszabbak vótak — az ilyen halász-szenvedélyes pasasoknál külön fonták erős cérnának, azt' még összesodorták párosával, nagy orsóval, abból kötötték a hálót. De ezek mán meghaltak. Mostan mán műanyag hálók vannak, ilyen nejlonszálás, vagy mi a nehézség, nem rothadós az, szárítani se kell, mer nem ázik el a vízbe. De ezt meg, hiába akarnék venni, nem kapok.

Munkásgazdaságok

Jászberény tipikus mezőváros volt, lakóinak többsége tanyákon, illetve apró birtokokon gazdálkodott. A nagyipar 1950—51-ben tört be a településre, először az Aprítógépgyár, majd a Hűtőgépgyár nyitotta meg a kapuit. Munkásaik a mezőváros és környékének parasztságából toborzódtak, de sem az első-, sem a második munkásnemzedék nem szakadt el a földtől.

E nemzedékek tagjai a gyári munka néhány órájában újratermelik önmagukat, majd társadalmi többleterméket állítanak elő. Mivel a gyárban már újra-és túltermelték önmagukat, a műszak után a tanyán, a kertben, a határban extra-többleterméket hoznak létre. Mégpedig úgy, hogy saját jövedelmükből fedezik a termelés, a fejlesztés, a beruházás, a szakoktatás, a szállítás, az értékesítés költségeit, s maguk viselik a termelés kockázatát. Ahogyan ez egy kis-árutermelőtől elvárható. Ám ők — társadalmi státuszuk szerint — munkások.

Velük beszélgettem.

A tanya Jászberény előtt, a 70-es kilométerkőnél, a műúttól néhány méterre áll, a sárrázó éppen a kapujáig ér. Az udvaron ólak, fészerek, garázs, a házban hagyományosan berendezett hálószoba, konzervatív, alig látogatott tisztaszoba. A kert aljában a téli-nyári konyha a család állandó tartózkodási helye. Itt kezdődött, majd petróleumlámpa fényénél folytatódott a koccingatással gyakran megzavart több órás beszélgetés.

— Az apám földműves volt. Két holdon gazdálkodott, meg egy hold közös legelőre egy tehenet csaphatott ki, s a pásztornak megfizette a reá eső bért. Apám részre is kapált. Így éldegéltünk, hárman voltunk testvérek. A jány egy asztalos felesége lett. A múlt világháborúban, illetve a tizenkilences forradalom alatt a bátyám a szolnoki restiben volt pincér. Majd aztán, mondhatjuk, kommunista tevékenysége miatt neki menekülnie kellett, amikor bejöttek a fehérek. Többen Jugoszláviába akartak szökni, majd amikor a Száván átúsztak, elfogták őket, becsukták egy ilyen fabódéba, ott tartották őket vizesen, illetve egy szál gatyában, s itt egy olyan bajt kapott, hogy a túlsó vége csonttuberkulózis lett. Hát szerették őt Szolnokon, mert vidám legény volt, s mivel megrokkant, kapott egy trafikengedélyt a várostól. Majd aztán nyitott ő magánkocsmát is. De nem sokáig élt eztán.

...Mondta apám „nem tudok semmit adni, próbálkozz a borbély mester-séggel”. Eszes ember volt az apám, azt akarta, hogy többre vigyem. Akkoriban két véka búzát adtak a heti kétszeri borotválásért, a szorgalmas mester egy évben száz mázsánál többet is összeszedett, annyit, amennyi egy jó tízholdas gazdának a termése volt. Én tizenkét éves koromban mentem el borbélyinasnak. Ezerkilencszázharmincyolcban szabadultam. Egy évig Alattyánban voltam segéd, egy esztendeig Tápiógyörgyén. Egy év múltán átjöttem Jászberénybe. Hát itt a Péter Pálnál voltam egy esztendeig. Negyvennégyben vonultam be katonának, a Citadellába, mint fényszórós lámpakezelő. Később megszöktem, akkor jöttem haza, amikor a szovjet katonák megérkeztek.

— Mihez kezdett a háború után?

— Gondoltam, hazajövök, találok itt egzisztenciát. Mikor hazaértem dúlt az infláció. Mint borbélysegéd annyit se kaptam volna, hogy két tojást vehessek. Jobb híján azt fogtam meg, amiből meg lehetett élni. Meg kell mondanom a

feleségem cseléd volt, nekem sem volt másom mint a munkaerőm. Ha akkor lett volna pénzem, üzletet nyitok. Jólehet sose jövök a gyárba, ez az igazság . . .

Majdnem öt évig dolgoztam szőlőkben, napszámoskodtam . . . Volt itt a dűlőben egy jó gazda. Felkeresett: „Józsikám, eljönne-e hozzám napszámba, huszonöt forintot adok, vagy huszonöt kiló kukoricát?” Mondok: jobb lesz, ha kukoricát ad, mert földem az nincs, disznóm meg van. Reggel háromkor megkezdjük a törést, én köttem, délután ötre készen lettünk. Jövünk hazafelé, mondja a gazda: „Egy ilyen konyhafélét akarok építeni, a gödörben van vagy ezerkétszáz vályogom, a nagyfiammal hord mán föl!” Jól van, rendben van, fel is hordjuk, este lett. A gazda előre megmondta, hogy kosztot nem ad. Este mán így szólt: „Adok én neked dinnyét, mert ha hazamész enni, nem jössz vissza fosztani”. Semmi akadály, mondom, s ettem a dinnyét. Fosztottunk, éjjel tizenegykor még volt vagy másfél kocsira való. „Halljátok, holnap is törni kell, ne hagyjuk mán itt, fosszuk föl ezt a kis kukoricát!” — így a gazda. Elég ebből annyi, hogy hajnali fél kettőre értem haza. Két nap múlva visszamegyek, mondom: Bandi bácsi, jöttem a kukoricáért. „Jól van — helyben hagyott — de mit gondolsz, mennyit száradt az azóta? Nem adok én huszonöt kilót, csak huszonegyet.” Bassza meg az isten, én jobban kibirom a huszonöt kilóból, mint maga a három szekérből, adjon huszonegyet. „No jó — válaszolja erre ő —, hogy ne haragudj, adok huszonkettőt. Jó?” Jó. Hazajövök, elgondolkozok, ha engem mindig kihasználnak, nekem semmi se jut . . .

— Ezért ment az iparba?

— Ekkor volt, tudja ötvenben, a nagy propaganda, hogy menni kell az iparba. Jobb híján a Csepel Autógyárba vettek fel. Toboroztam három csóró haveromat, bemegyünk, mondják: „Uraim munka van, de először gyárörnek kell lenni”. Mindegy az — ha fölvesznek — mondtuk, mert gyün a tél, aztán mi lesz?! De ezt a gyárörséget nagyon hamar meguntam. A Hűtőgépgyár személyzeti vezetője kikért a BM-től, s mehettem esztergályos-átképzősnek a Lámpagyárba. Hét hónap után adták a szakmunkásbizonyítványt. Hazagyüttünk, de nem sokat tudtunk a mesterségből, gyakran bukfenceztünk. Nagyon nehéz volt, legalább vagy tíz évig. Fertelmes sokat dolgoztam, volt nekem egy olyan fél-évem, hogy csak éjjel tizenegy órától hajnali ötig tartózkodtam otthon. Mert akkor még adódott az a lehetőség, hogy kértek bennünket, maradjunk. Akik jobban birták, kapaszkodtak. Ebből a kapaszkodásból, ebből a több munkából tudtam biztosítani mindazt, ami jelenleg van. Mert megfizették a gyárban, hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem fizették meg. Csak ambíció kellett hozzá! Az is ösztönzött, hogy mint csóró gyerek legalább közepesen szerettem volna megállni a helyemet. Közepes szintet anyagilag és erkölcsileg . . .

— Hogyan teremtette elő mindazt, „ami jelenleg van”?

— Kapaszkodtam, ahogy tudtam. Akkor e tanya fölötti fehér házban laktunk, mégpedig olyan formában, hogy tartottunk egy tizenkétéves lányt, meg az anyját, ezért hétszáz négyszögölt használhattunk, kilencszáznegyvenhétben. Majdan ott jószágot vettünk. Elég abból annyi, hogy a négyből egy anyadisznót is neveltem, majd az fiadzott nyolcat, a fiaiert meg közben vettem egy tehenet. Aztán megvettem a fehér házat. Ól, istálló, előfolyosó sehoh, egy szoba, konyha volt, oszt puff. Kétszáz négyszögöl telekkel. Én sokat dolgoztam, felibe is, annyi lett a termés, hogy nem fértem. A kövesút árka mindig tele volt szajréval. Majd amikor ez a tanya eladó lett, a bankba összegyűlt ötvenezer forintunk. Mert, amit én a gyárban kerestem, azt befektettük jószágba, a jószág már úgynevezett tőkét nevelt, akkor már tudtunk mozogni, mert mindent nem éltünk

föl. Hatvanötben vettük meg a mai tanyát, pincével, ekkor már kellett, hiszen volt szőlőm. Legyen nagyobb, mert itt is van szőlő, gyümölcsös. Hatvankétezerért vettem a tanyát, de ötvenezer forintból még átalakítani sem tudtam. Kellett toldani két gerendával, kilencvennégy darab üveg hiányzott, minden majter, négy szarufát cseréltem ki. Rom volt ez, nem tanya. Az istállót én építettem nyolc méteresre, az ólat én vettem cserépre, a pincét is... Szóval az ötvenezer mellett volt akkor még húsz hektó borom, vagy négy kocsi káposztám, azt leda-ráltuk, szóval úgy adtuk el savanyúként — mindez nem futotta ki a helyreállítást... Később megvettem a sógorom negyvenkét sor szőlejét. De ekkorra már sok volt a lapomon, a fiamra írtam ezernégyszáz négyszögölet. Ezt vettük utoljára, de most már nem is tudnánk vásárolni, annyira agyonnyomnak adóval. Tavalý is huszonegyezret fizettem, persze ebben benne van a bor, a pálinka fogyasztása is. Állami tartalékföldet azt bérbe veszek, ezen esetleg a disznóknak lehet tőköt termelni. Akinek van ambíciója, annak megéri — a jószágon keresztül veszi be a hasznát... (Ajtónyitódás) Legyen mán szíves Marika... egy kicsit... megbocsát... (Ajtócsukódás)

... A Marika, krumpliért jött, megbeszélte az asszonnyal. Ez a vidék tele van gunyhókkal, behúzódnak a nagycsaládok, mindenféle népség. A szerszámosságban élnek, a gazda kiadja nekik, vagy odaadja, hogy dolgozzanak a földjén. Amit keresnek, el is isszák, szóval ilyen elcsiszott emberek. Én is félhold krumplit szoktam ültetni, azt leszedik, én meg természetben, vagy forintban kifizetem. A másik egy pohár borért, egy vacsoráért elszöszmötöl az udvaron. Még olyan is van, hogy többet adok nekik, mert az ember megsajnálja őket...

— A felesége végig a tanyán dolgozott. Többet keresett ő itthon, mint maga a gyárban?

— Hát annyit nem. Túlzás, szépe lehet róla, de besegít. Én háromezerkétszázat keresek a gyárban, nem kell engem patronálni... A feleségem legalább annyit dolgozott, mint én. Én egyedül nem bírtam volna ennyire vinni. Ő egy olyan élettárs, vagy munkatárs, aki egy fillérből százat csinál... Nézze, ez a terület nem volt alkalmas arra, hogy innen mindnyájan gyárba járjunk. Tizen-nyolc évig kerékpárral mentem, s most sem luxusból vitetem magam a kocsimmal, hanem mert két éve trombózisom volt, s ha kerékpározok, nagyon visszajön, aztán délután le kell feküdnöm, én meg ezt nem engedhetem meg magamnak. Ha Jászberényben annyi autó futna, ahogy én megdolgoztam érte, nem lenne tíz se, fizikailag. Bocsánat a többi dolgokért. De a feleségem is úgy nézett ki, hogy agyondolgozta magát, ötven kilókat vitt ki kerékpárral a piacra, ez már nem ment. Órajta is segíteni kellett. Én meg se tanultam vezetni — csak az asszony — én nem érek rá, nekem van elfoglaltságom úgy is...

— Miért tartott ki a gyár mellett?

— Áh, nem volt ebben a gazdálkodásban annyi pénz. Nehogy azt higgyük mán kedvesem. Vigyázzunk mán! Bennem volt annyi ambíció, többet dolgoztam, azt is amit elértem, azért is a dupláját dolgoztam. Én idekint legalább annyit elvégeztem, de odabent a gyárban is vigyáztam, nehogy azt higgyék, hogy pihenni járok be. Kiváló dolgozó vagyok, szocialista brigádtag, sok-sok fiatalt neveltem én szakemberré, meg is kaptam érte a munkaérdemrendet... Aztán számoljunk csak: kifizetek huszonegyezer forint adót, ehhez kell húsz hektó bor. Tessék kiszámolni, hogy mennyi esik rá, s, hogy azzal mennyi munka van. A permetezés nekem se kerül négy-ötszáz forintnál olcsóbbra. A gyári munka volt a biztos jövedelem, ez meg a mellékes. A nyugdíjalap sem utolsósorban. Van harminchat évem. Állítom, azt se bánám, ha azt mondanák: jóestét gyerekek, s itt letörölnék a mezőgazdaságot.

— Különbözik-e a munkás és a paraszt gondolkodása?

— Nézze, mit mondjak én magának? Nem változik meg. Állítom, hogy én munkásnak ismerek el mindenkit, mindegy, hogy mezőgazdasági, az a döntő, hogy mit ad, mit termel a népgazdaságnak. Én, mint kommunista állítom magának, hogy én egy fillérrel sem adok *kevesebbet*, mintha úgy adnék, hogy itthon nem dolgoznék. A többért többet kell tenni!

(Megérkezik, asztalhoz ül fia és menyje.)

Fiú: Negyvenöt szeptemberében születtem. Tanyai általános iskolába jártam, egy kilométerre Hajtára, majd három kilométerre, Tőtevénybe. Ott is végeztem jó négyes, jeles eredménnyel. Felvettek a jászberényi kollégiumba, így járhattam a Lehel vezér Gimnáziumba.

— Miért választotta a gimnáziumot?

Fiú: Elég jól sportoltam, egyazon időben birkóztam, megyei rúdugróbajnok voltam, s aktív focistája a berényi Vasasnak. *Sámsonnak* is hívnak az erőm, meg a szőke hajam miatt. Apámék azt akarták, hogy tanuljak. Humán érdeklődésű lettem, egy tanárom nagyon megszerettette velem az irodalmat. Szavaltam. Mindenáron irodalom-történelem szakos tanár akartam lenni. A gimnáziumban, politechnikán mezőgazdasági gépszerelést tanultam, nagyon megszerettem a gépeket is. Persze a mezőgazdasággal nem akartam kapcsolódni, mert itthon mindig azt hallottam, hogy ez a legnehezebb munka, csak ettől szabadulni meg. Tényleg nehéz, én is csináltam nyáron... Akkor én még mindig tanár szerettem volna lenni, el is mentem felvételizni Szegedre, de nem vetek fel, mert csak nyolc pontot vittem a gimiből. Így inkább beálltam hőtechnikai műszerész-tanulónak, megszerettem nagyon. A második évben meg sem próbáltam az egyetememet, mert jött egy olyan érzésem, hogy túl sablonos a magyar tanári pálya, nem tudnám minden évben ugyanazt tanítani. A gépeknél mindig új hibák vannak, mindig lehet újat találni.

— Hogy vált be a szakmája?

Fiú: A Hűtőgépgyárnak csak egy hőtechnikai műszerészre volt szüksége, inkább hűtőszekrény-javítók kellettek. Több órabért ígértek, odamentem. Aztán kitétek a mixelőbe, a gépem nagyon le volt terhelve, lehet, hogy öt év alatt nem voltam itthon húsz vasárnapot se. De jól is kerestem, az évi átlagom elérte a négyezerkilencet.

— Hogyan ismerkedett meg a feleségével?

Fiú: Egy gebines barátomnál ismerkedtünk össze, hetvenhárom októberében, huszonnyolc éves koromban házasodtunk össze. Odaköltöztünk Apátira, mert az apósoméknak ott van két háza, az egyikbe, hogy magunk alakíthassuk a sorsunkat. Ha elérünk valami eredményt, senki se mondhassa, hogy más csinálta.

— Mivel foglalkozik a felesége?

Feleség: Most szülési szabadságon vagyok, egyébként az Alkotmány Tsz-ben könyvelek. Végzek mezőgazdasági munkát: májliba-töméssel foglalkozom.

Fiú: Csináltam egy gépet, mosógépből alakítottam, szóval elektromosan etet. Azért akarunk melléket, hogy építsünk magunknak egy házat itt Berényben, ami teljesen a mienk, meg közel is van a gyárhoz. Mert nem akarom ott hagyni a gyárat, megtalálom a számításomat. Nem is tudom elképzelni az életemet másutt, mint a Jászságban. Nagyon szeretek itt.

— Mennyi libát töm?

Feleség: Egyelőre negyven darab van, de volt száz is. Strapás, nagyon strapás munka. Mindennap mosok, főzök. A kislányomat ötször szoptatom. A

libákat — egyedül — naponta hatszor-hétszer tömöm. Napi egy kiló, egy kiló húsz deka belemegy a jószágba. Száz kiló az, ugye? Három hetenként a négyezer forint azonban megvan belőlük.

Fiú: Nagyon nehéz félretenni, hogy építsünk vagy társasházba szálljunk. Nem tudom, megérti-e, de én tanyán nevelkedtem, nem tudok kert nélkül elképzelni egy házat. Elmentünk a barátomhoz, megnéztük tévén a futballmeccset, aztán kimentem az erkélyre, de ott sem lehetett két lépést tenni, úgy éreztem be vagyok zárva. Rab vagyok.

— Ha felépül a házuk, abbahagyják a libatömést?

Feleség: Feltétlenül.

Fiú: A disznóhizlalást azt nem, hogy legalább annyi legyen, amennyi nekünk kell. Lehet, hogy szerződésre is hizlalunk. A mellékes sohasem jön rosszkor, mert, amit a gyárban keresek, föléljük.

Apa: Mert állítom, mi fizikai dolgozók megcsináljuk, ami részünkre való. Hitszentség, hogy megcsináljuk. Ha dolgozunk hatan, akkor van négy művezető, három csoportvezető. Többen nézik, mint ahányan csinálják.

— Sok lemondással jár a libatömés?

Fiú: Sok mindennel. Nem tudtam tovább focizni. Nem tudunk sokat szórakozni, egyszer egy évben elmegyünk közös kirándulásra, párszor moziba, tavaly jöttek Apátira művészek, akkor láttunk egy táncrevüt. Tavaly voltunk két hetes SZOT-beutalón, de amíg meg nem lesz a ház, hat-hét év, akármilyen tempó mellett, nem gondolhatunk arra, hogy mégegyszer üdülni menjünk. A Zaporozsecet is csak bejárásra használom.

— Mi a véleménye a parasztokról?

Fiú: Talán engem az kapott meg a munkások között, hogy köztük inkább lehet bármiről beszélgetni. Érti az ember, ha dolgozik, a másikért is dolgozik. A téveszben legtöbbször nem is ilyen barátságok alakulnak ki, hanem esetleg cinkosságok, elvigyünk-e valamit? meg az irigység. Ez egy olyan régi valami, ami megmaradt a parasztoknál, ezért nem érzi jól magát közöttük, aki gyárban dolgozik, mert ő már másképp gondolkodik. Az a másképp, hogy ami a gyárban van és otthon is kellene, nem visszük el, mert mi tudjuk, hogy arra szükség lesz. Kinevelődik az öntudat az emberben... Ha a parasztok közül az egyiknek adódik, hogy főnök legyen, mindjárt tágabb kebellet jár, lenézi a másikat. A munkásságnál nincs meg annyira ez, sőt a Gorjancz elvtárs is nemegyszer mondta, hogy ő esztergályosból lett vezérigazgató.

Apa: Amikor én a gyárral eljegyeztem magam, szó szerint, akkor megfogadtam, ha egy olyan gazdám lesz, aki a családom megélhetőségét tudja biztosítani, akkor én amellest élek és halok, erről van szó, ez a munkásöntudat...

(Megérkezik a mama.)

— Hogy lehet ilyen sok munkát vállalni?

Mama: Hát igen, ötkor kelek, megetetem a jószágot, Berénybe a piarcra megyek, hetente kétszer, nyáron van úgy, hogy többször, minden nap. Gyümölcsöt, káposztát árulok, szerződve vagyok paradicsomra, uborkára a konzervgyárral. Szóval annyit dolgozunk, amennyit már nem szabad. Sőt annál is rosszabb, hülyeség.

(Folytatjuk)

Urbanizáció és kulturális színvonal az alföldi városokban

Társadalmunk életére két nagyarányú mozgás jellemző, nevezetesen az átrétegződés és ezzel párhuzamosan a városba költözés. Ennek a kettős és összefüggő áramlatnak nagyon lényegesek a kulturális következményei is. Az elmúlt évtizedekben hazánkban igen nagy erőfeszítések történtek a lakosság kulturális színvonalának emelése érdekében. Ennek az eredményei kézzel foghatóak, de természetesen eltérő módon jelentkeznek a városokban, illetve a községekben.

Közismert, hogy milyen nagy fejlődésen ment keresztül népgazdaságunk, elsősorban a termelő ágazatokban és ezen belül is az ipar, a mezőgazdaság és az építőipar. A termelés technikai feltételei forradalmi változásokon mentek át és ezzel lépést kellett tartani az ország állandóan bővülő aktív kereső népességnek, és rendelkezésre kellett állnia az állandóan fejlődő oktatási rendszernek és közművelődési munkának is. A munkamegosztás jelenlegi formája, amely a termelőerők fejlettségének nemcsak velejárója, hanem annak egyik eleme is, nagy kulturális és műveltségi különbségek előidézője. Ez természetesen nem egy spontán jelenség, hanem alapvetően tervszerű folyamat, hiszen az egész társadalomnak, s ezen belül a gazdasági szférának az igényei, az iskolázott és szakképzett dolgozók iránt egyre fokozódik.

Igen sokrétű és alapos kutatómunka tárta fel a gazdasági növekedés területenkénti fejlődésének okait. Különös gonddal került vizsgálat alá az utóbbi években világjelenséggé vált urbanizációnak és a gazdasági fejlődésnek a kölcsönhatása. A kutatómunka során a legkülönbözőbb módon bebizonyították, hogy az urbanizáció és a gazdasági fejlődés összefüggenek. Kevésbé feltárt, hogy a különböző településformákon lakók szellemi, kulturális színvonala és az adott település fejlettsége között van-e és milyen szoros az összefüggés. Általánosságban nem tagadható, hogy a fejlettebb településformák — elsősorban a városok — éppen gazdasági fejlettségük, kulturális, oktatási és művelődési lehetőségeinél fogva az ott élőkől részben magasabb általános kulturális színvonalat követelnek, részben annak megszerzését, feltételrendszerét biztosítják.

A felszabadulás óta eltelt évtizedekben a gazdasági bázis kiépítése és a gazdasági növekedés feladatain kívül általában a városok, de ezen belül különösen az alföldi városok legnagyobb gondja az volt, hogy az infrastruktúra egyik legdöntőbb elemét, a szellemi bázist megteremtsek, illetve továbbfejlesszék.

A társadalmi átrétegződés néhány jellemzője

A gazdasági fejlődés — mint említettük — megmutatkozott a városok lakosságának átrétegződésében is. Figyelemre méltó, hogy a vizsgálatba vont alföldi városokban a mezőgazdasági népesség aránya ma is magasabb, mint az ország városaiiban átlagosan. Az 1970. évi népszámlálási adatok szerint az aktív keresők-

ből a mezőgazdaságiak aránya az alföldi városokban közel 21⁰/₀, az ország összes városában viszont nem éri el a 13⁰/₀-ot.

AZ AKTÍV KERESŐK ÖSSZETÉTELÉNEK ALAKULÁSA NÉPGAZDASÁGI ÁGAK SZERINT

Év	Az aktív	Az aktív keresőkből		
		a mező- gazdasági	az ipari, építőipari	a tercier szektorban dolgozó
keresők aránya, %				
Az alföldi városokban				
1941	44,7	48,9	15,5	29,4
1949	42,9	47,6	17,8	26,4
1960	46,4	33,0	25,6	28,3
1970	48,3	20,6	39,6	28,1
Az ország városaiban a)				
1941	44,4	34,1	21,0	34,6
1949	41,1	33,6	27,5	29,6
1960	46,6	21,0	35,5	29,7
1970	49,5	12,5	44,8	28,9

a) Budapest nélkül

A népszámlálások adatai igazolják az újabb kutatások azon eredményeit is, mely szerint a társadalmi mobilitásban fokozatosan lassulás következik be. Ez egyben azt is jelenti, hogy a társadalmi felemelkedésnek nem a rétegek közötti mozgás lesz a fő útja, hanem maguknak a rétegeknek kell egymáshoz közeledniük. Ez vizsgálatunk szempontjából lényeges, hiszen tulajdonképpen azt jelenti, hogy a kulturális és szellemi életben egyre aktívabban részt kell venniük, mégpedig az életszínvonaluk emelkedésével és a munkakörülmények javulásával párhuzamosan.

Az átrétegződés mellett a másik nagy társadalmi mozgásforma a népességnek a városokba történő koncentrációja. Az ország egészét tekintve ez ténylegesen így is van, mert az összes népességnek közel 60⁰/₀-a városlakó volt már 1976-ban is. Az alföldi megyékről ugyanez nem mondható el. Itt a késleltetett gazdaságfejlesztés miatt nagyfokú volt a jó, illetve a jobb munkaalkalmat nyújtó iparosodott területekre az elvándorlás. Emiatt a városok népességszáma összességében csökkent. Ez alól csak a megyeszékhelyek képeznek kivételt, ahol megfelelő a munkaalkalom, és így a népességre vonzó hatást gyakorolnak. A vizsgálatba vont 6 alföldi megye közül Szabolcs-Szatmár megyében a legalacsonyabb (24,4⁰/₀) és Csongrád megyében a legmagasabb (68⁰/₀) a városi népesség aránya.

A gyorsuló ütemű gazdaságfejlődés, a tudományos-technikai forradalom megköveteli az urbánus népesség iskolai végzettségének és szakképzettségének emelését. Az utóbbi 3 évtizedben erőteljesen javult a lakosság iskolai végzettsége

az alföldi megyékben. Megnőtt az érettségi és felsőoktatási végzettséggel rendelkezők száma, de az Alföld városaiban dolgozó felsőfokú képzettségűek aránya elmarad az országos átlagtól.

Az iskolai végzettség emelkedésének igen nagy jelentőséget kell tulajdonítani, mert végső fokon a kulturálódás iránti igényeket ez határozza meg és ez akkor is igaz, ha lakóhely, foglalkozás és életkor szerint igen differenciáltan jelentkezik ez az igény.

Figyelemre méltó a lakosság kulturális szokásai változásának hosszabb távú vizsgálata. A tapasztalatok, de emellett a tények is azt mutatják, hogy 1960 óta alapvetően megváltoztak a kulturális szokások. A legdöntőbb ebben a televízió megjelenése, illetve elterjedése. De számtalan más tényező is jelentős mértékben, fokozatosan befolyásolta a lakosság életmódját, így pl. a gépkocsi elterjedése, az ezzel kapcsolatos turizmus élénkülése stb. Ezzel párhuzamosan egyre csökkent a mozi és színházlátogatás, és visszaesett a művelődési otthon jellegű intézmények látogatottsága is.

A KÖZMŰVELŐDÉSI LEHETŐSÉGEK IGÉNYBEVÉTELÉNEK ALAKULÁSA 1970 = 100%

Év	A 100 lakosra jutó							
	mozi	színház	hang- verseny	műsoros est	múzeum és kiállít- tás	kiadott		
						hang- lemez	újság, folyóirat	könyv és füzet
példány					látogatás			
1960	175	119	93	165	54	82	66	75
1970	100	100	100	100	100	100	100	100
1976	88	109	180	115	177	129	115	170

Az átrétegződés természetesen hatással volt a szabadidő megnövekedésére is. Ugyanis az eléggé idényszerű és hosszú mezőgazdasági munkaidővel szemben az iparba vagy más ágazatba átrétegződött, átkerült és alkalmazásban álló dolgozók átlagosan csak napi 8 órát dolgoznak. A megnövekedett szabadidőnek a kultúra szempontjából fokozott szerepe van, amit részben az jelez, hogy fokozatosan nőtt a televízió-előfizetők száma, a rádió általánossá vált, és a családok egyre többet költenek könyvre, folyóiratra, hanglemezre stb. Megnőtt a turizmus következtében a múzeumok és a kiállítások látogatottsága, és örvendetes a hangversenyek iránti egyre fokozódó érdeklődés is.

Az életmód megfigyelése és az azon belüli tevékenység szerkezetének feltárása szintén jól mutatja az előbbieken érintett változásokat. Az úgynevezett időmérleg — tehát annak megfigyelése, hogy mivel töltik az emberek az egész napjukat — rámutat az életmód jelentős változására. A több mint egy évtizeddel ezelőtt elkészített időmérleg azt mutatta, hogy az emberek napi elfoglaltságában első helyen a munkavégzés szerepel. Ez természetes, hiszen részben társadalmunk a munka társadalma, részben a munkával eltöltött viszonylag hosszú idő

termelőerőink „viszonylagos” fejlettségét tükrözte. Az is megállapítható, hogy a nőknek kevesebb volt a szabadidejük, mert a háztartás terheit ők viselték. A szabadidő felhasználása nemek szerint arra mutatott, hogy a férfiaknál inkább a tanulás, a nőknél a kézimunka és ehhez hasonló hasznos tevékenység dominált.

A FÉRFIAK ÉS A NŐK NAPI SZABADIDEJÉNEK SZERKEZETE 1963-ban (órában)

Tevékenység	A férfiak	A nők
	napi átlagos időráfordítása	
Olvasás	0,9	0,5
Rádióhallgatás	0,4	0,3
Televíziónézés	0,4	0,4
Kulturális rendezvényeken való részvétel	0,1	0,1
Társasélet otthon	0,7	0,7
Társasélet szórakozóhelyen	0,2	0,1
Séta, sport	0,1	0,1
Egyéb kedvtelések (barkácsolás, kézimunka stb.)	0,1	0,4
Összes szabadidő:	2,9	2,6

Időmérleg-vizsgálat jelenleg is folyik, mert szükséges annak felderítése, hogy az 1963 évi megfigyelés óta eltelt viszonylag hosszú időszakban milyen változások következtek be. Tekintettel arra, hogy még nem állnak rendelkezésre végleges adatok, így csak megközelítőleg, nevezetesen a kulturális szolgáltatások igénybevételével kívánjuk a változásokat bemutatni. Eszerint a különböző művelődési formák a lakosság legszélesebb rétegeinek rendelkezésére állnak, mégsem élnek megfelelő mértékben a lehetőséggel. Ezt bizonyítja, hogy a lakosoknak több mint a fele, elsősorban az otthonában elérhető kulturális eszközöket használja. Ez nem kedvező, mert az 1963-as megfigyeléshez viszonyítva csökkent pl. a szakirodalmat és az újságot olvasók arányszáma és csak a rádióhallgatóké maradt azonos szinten. Az otthonon kívüli művelődési lehetőségek visszaesésénél is szembetűnő, hogy 100 tízéves és idősebb lakos közül 1964-ben 69-en, 1974-ben pedig már csak 38-an néztek meg mozielőadást. A színházi előadás pedig 36-ról 18-ra csökkent le. A visszaesés jelentős hányada feltehetően a televízió hatásának következménye.

Az egyes korosztályokat tekintve egyedül a fiataloknál tapasztalható intenzívebb kulturális élet, mely részben életkori sajátosság, részben pedig a magasabb iskolai végzettség következménye.

Az előzőekben ismertetettek nem magyarázhatók igénytelenséggel, hanem sokkal inkább azzal, hogy a felnőtt dolgozók, de ezen túlmenően a tanulók és az egyéb eltartottak még mindig igen hosszú időt töltenek naponta munkával. Különösen figyelemre méltó a háztartási és kisegítő gazdasággal rendelkező családok munkaidőn kívüli elfoglaltsága, valamint a nők viszonylag sok időt igénybe-vevő háztartási munkavégzése és a tanuló ifjúság lekötöttsége.

E téren tehát további erőfeszítéseket kell tennünk, ugyanis közművelődési célra 1976-ban 4,4 milliárd forintot, kulturális vállalatok támogatására pedig további 1,1 milliárdot nyújtott az állam. Ehhez jött még a lakosság kulturális kiadása, mely pl. 1975-ben kb. 8,6 milliárd forint volt.

Vizsgálatunk további fő célkitűzése a szellemi potenciál különböző vonatkozásainak feltárása, melyek a városi lakosság kulturális, műveltségi szintjének változásával, emelkedésével járnak együtt, mely önmagában is hordozója a magasabb kulturális igényeknek, és nem utolsó sorban megváltoztatja az egyének viselkedését, s egész életmódját. A következőkben a városoknak az ott élő lakosságára gyakorolt ily értelmű hatását kívánjuk megvizsgálni.

A közművelődési és kulturális lehetőségek kihasználása

Számos szakkönyv és tanulmány leszögezte azt a tényt, hogy az urbanizáció a társadalmi struktúra átalakulását eredményezi. Ez két vonatkozásban is tapasztalható, nevezetesen abban, hogy megváltozik a lakosság foglalkozási struktúrája, másrészt új társadalmi-szervezeti formák is megjelennek, pl. társadalmi-gazdasági, adminisztratív és egyéb szervezetek formájában.

Vizsgálatunk célját tekintve az előzőeknél is fontosabbnak tartjuk felderíteni az urbanizáció kulturális és pszichológiai vonatkozásait, melyek a városi lakosság műveltségi szintjének jelentős változásával, pontosabban emelkedésével járnak együtt, mely önmagában is hordozója a magasabb kulturális igényeknek, megváltoztatja az egyének viselkedését és — mint az előzőekben említettük — egész életmódját. A városiasodás kulturális, pszichológiai vonatkozásai olyan helyeken is jelen vannak, ahol nincs nagyszámú népességkoncentráció. Természetesen ez még nem jelenti, hogy ténylegesen és bizonyíthatóan eltűnőben vannak a kulturális különbségek.

A városiasodást számtalan tudományág — településföldrajz, építészet, szociológia stb. — vizsgálja és számtalan új összefüggést tár fel a kutatások során. E folyamat legjellemzőbb jegeit — melyet statisztikai mutatószámokkal tudunk kifejezni, és amelyek sajnos nélkülözik a minőségi elemeket — állítottuk szembe a lakosság kulturális és műveltségi színvonalának alapvető mutatóival.

Azt kívántuk tehát kideríteni, hogy az urbanizáció és az ott lévő lakosság műveltségi színvonala között milyen szoros a kapcsolat, illetve, hogy egyáltalán van-e kapcsolat. A vizsgálatot 34 alföldi városra terjesztettük ki. Megjegyezni kívánjuk, hogy kifejezetten alföldi megyék városain kívül Pest megyéből Cegléd, Hatvan és Nagykőrös is szerepel vizsgálatunkban.

Természetszerűleg figyelembe kellett venni az értékelésnél azt is, hogy ezek kialakulásának történelmi és gazdasági körülményei jelentős mértékben eltérnek mind a dunántúli, mind az észak-magyarországi városokétól. Itt ugyanis a mezőgazdasági termelés volt az uralkodó és az ehhez kapcsolódó tanyarendszer. Természetesen lassúbb és sok tekintetben elmaradottabb volt főként a török uralom következtében az alföldi városok fejlődése, mint az ország más térségein. Az itt található városok többsége viszonylag fiatal, és emiatt csak néhány tudott a kapitalizmus időszakában bekapcsolódni az ipar fejlesztésébe. Így pl. Debrecen, Szeged és ezentúl még Szolnok, Kecskemét és Békéscsaba. Az alföldi városok jelentős része lényegében megrekedt az urbanizálódás alacsonyabb fokán.

A faktoranalízis segítségével végzett elemzésünket végül is 20 mutató segítségével végeztük és ezek közül 12 a városiasodásra, 8 viszont a lakosság kulturális, illetve műveltségi színvonalára vonatkozott. Egyértelműen bebizonyították a számítások, hogy egy magasabb színvonalú infrastruktúra jelenléte vonzza a felsőfokú iskolai végzettségűeket, és egyidejűleg továbbtanulásra, művelődésre ösztönöz. Ennek az igényét és szükségességét kiváltja az ott élők közül. Ehhez természetesen meg kell teremteni a megfelelő feltételrendszert, vagyis az oktatási és közművelődési intézmény-hálózatot, és biztosítani kell annak igényes működési feltételeit is.

A vizsgálatok alapján a városoknak egy meghatározott sorrendjét is megállapítottuk, és az úgynevezett urbanizáltsági-műveltségi faktor alapján az alföldi városok közül Szeged és Debrecen után Szolnok a legfejlettebb. A többi megyeszékhely — Nyíregyháza, Kecskemét és Békéscsaba — is az első tíz város között található. A megvizsgált 34 alföldi város közül a legkevésbé fejlett 10 település — Nagykőrös kivételével — a Tiszántúlon fekszik. A számítások részeredményeinek további ismertetésétől itt eltekintünk, és ehelyett a végső következtetést ismertetjük. A gazdasági fejlettség, az urbanizáltság és a népesség műveltségi szintje között szoros kapcsolatot tételeztünk fel. Az elképzelés némi átértékelést kíván, és a számítások azt bizonyítják, hogy az ipar és a kereskedelem fejlődése, valamint a relatív nagy vonzáskörzet csak a lehetőségét, a gazdasági alapot, a háttérét teremti meg az igazi városi fejlődésnek. Szükséges, hogy a lakosság kellően éljen ezzel a lehetőséggel, használja fel az oktatási, művelődési intézmények nyújtotta szolgáltatásokat, mert az egyre fejlődő gazdasági szférának az igényei — mint már említettük — az iskolázott és szakképzett dolgozók iránt egyre fokozódik.

A közművelődési és kulturális hálózat tevékenysége

A városokban élő lakosságnak, tekintettel a nagy átrétegződésre, bevándorlásra, illetve a lakosság-cserére, lényegében egy új életformát kellett megszoknia és az ehhez szükséges ismereteket és formákat el kellett sajátítania. Különösen annak a széles tömegnek jelentett ez minőségileg újat, akik a hagyományos falusi és zömében paraszti életet cserélték fel a várossal és a város adta munkalehetőséggel. ;

A továbbiakban rá kívánunk mutatni arra, hogy a város népességtömörítő szerepe, az ezzel járó munkalehetőségek az átrétegződő társadalom szellemi igényeit, kulturális előrehaladását csak megfelelő közművelődési és kulturális objektumok megléte, illetve ezek megfelelő működtetése és igénybevétele esetén tudja megvalósítani. Természetesen a kulturális-szellemi élet színvonalát ezen mutatók és számítások nem képesek kimutatni, de ez nem is várható el megfelelő minőségi jelzések hiányában. Ennek érdekében az 1970 és az 1976 évre vonatkozóan megvizsgáltuk az alföldi városokban

- a közművelődési objektumokkal való ellátottságot
- a kulturális intézmények tevékenységének terjedelmét és
- az intézmények által nyújtott programok igénybevételét, látogatottságát.

Megállapítottuk, hogy a vizsgált alföldi városokban a közművelődési és a kulturális objektumokkal való ellátottsági szint 1976-ban zömében közepes, illetve annál jobb volt.

Ugyanez állapítható meg az intézmények tevékenységéről és az általuk nyújtottak igénybevételéről is. Megemlítjük — ismételten —, hogy ez a mennyiségi adatokra vonatkozik és a minőséget nem tükrözi. Kitűnt a vizsgálatok során, hogy 1970-hez képest volt ugyan hálózatfejlesztés, de ez nem tartott lépést a lakosság számának növekedésével. Az intézmények tevékenysége, illetve azok igénybevétele viszont kedvezően alakult. Különösen kedvező volt az 1000 lakosra jutó művelődési otthonokban tartott ismeretterjesztő előadások száma, a közművelődési könyvtárak könyvvállományának alakulása, a múzeumi kiállítás látogatók száma és az egy lakosra jutó könyvvásárlás mértékének emelkedése is.

Az alföldi városok helyzetét egyedenként vizsgálva — és sorrendiségüket tekintve — bizonyos átértékelésre van szükség. A gazdasági szférában lényegében kialakult egy hierarchikus sorrend, melyet általában a megyei városok, majd a megyeszékhelyek vezetnek, és ezt csak ritkán bontja meg egy-egy kisebb város kiugró fejlesztése. A kulturális színvonal vizsgálatának részeredményei viszont egy új rangsort állítanak fel, melynek okai tulajdonképpen ismertek, de hatásuk e vonatkozásban kevésbé került feltárára. Gondolunk itt elsősorban azokra a hatásokra, melyet az egyes települések gyógyfürdő jellege jelent, és ahol a SZOT és a vállalati üdülők, de az egyéni idegenforgalom is jelentős, (pl. Hajdúszoboszló és Gyula esetében). Ugyancsak jelentősen befolyásoló tényező, hogy az Alföldön a közismert történelmi események következtében általában elpusztultak a jelentősebb történelmi emlékek, és így a megmaradt híres gyűjteményt — őrző múzeumok, vagy más emlékek az átlagosnál is nagyobb vonzó hatást gyakorolnak (pl. Nyírbátor, Túrkeve, Kiskőrös). Természetszerűen igen lényeges a hatása a felsőfokú oktatási intézményeknek és kutató bázisoknak is. Ezeket figyelembe véve a közművelődési objektumokkal való ellátottság alapján 1976-ban a vizsgálatba vont 34 város között a következők álltak az élen; — Szolnok, Békéscsaba, Kecskemét, Debrecen és Szeged.

A közművelődési intézmények tevékenysége tekintetében is jelentős végletek tapasztalhatók, melynek kialakulásában az előzőekben felsorolt okok lényeges szerepet játszanak. Egyedül Nyírbátort kívánjuk külön megemlíteni, ahol a Báthory múzeumnak 13 állandó kiállítása volt, pl. 1975-ben, és összesen 437 tárlatvezetést tartottak. Ez a tény önmagában a városok között az első helyre tette Nyírbátort, majd ezt követi Gyula, Békéscsaba, Szarvas és Szolnok.

A közművelődési intézmények által nyújtott programok stb. igénybevétele, látogatottsága szinte vonzata annak a kínálatnak, amelyre az intézmények képesek, szellemi kapacitásukkal és technikai felszereltségükkel egyaránt. Ismételten meg kívánjuk említeni, hogy igen jelentős ezek minőségi színvonalának különbsége, és így tényleges szellemi értékük is, de ezek pontos mérésére nincs mód, és így az be sem mutatható és nem értékelhető. De nem szabad azt sem figyelmen kívül hagyni, hogy a 2 nagymúltú város; Szeged és Debrecen a vizsgálatba vont tevékenységeken túl szinte teljes választékát nyújtja kulturálódási, művelődési lehetőségeknek, és ez más városokban csak korlátozottan található meg.

A vizsgálatba vont intézmények tevékenységének igénybevétele, illetve látogatottságuk tehát e széles skálát ölelhetik fel, és a számításaink során felhasznált 9 mutató alapján a következő sorrendet kaptuk; — Nyírbátor, Gyula, Szarvas, Kecskemét és Szolnok.

Említésre méltó, hogy az alföldi megyeszékhelyek mindhárom vizsgálati szempont alapján a városok első harmadában helyezkednek el. Ezt nagyrészt

az idézte elő, hogy a lakónépesség számának emelkedése 1970-1976 között is igen jelentős volt, és ezzel nem minden esetben tudott lépést tartani az intézményhálózat fejlesztése. De nyilván az újonnan beköltözők — illetve a közigazgatásilag odacsatoltak — beilleszkedésére is időre volt és van még szükség. Ez azt is jelenti, hogy nem mindig tudtak tevékenyen bekapcsolódni a kulturális élet adta lehetőségekbe. Ebbe természetesen az új és szokatlan munkahelytől az anyagi lehetőségekig (lakásra, bútorra takarékoskodás, stb.) sok tényező közrejátszik.

Vizsgálataink rámutattak arra is, hogy kiegyenlítetté vált a kulturális és a művelődési lehetőségek hasznosítása, nevezetesen egyenletesebbé vált a közművelődési intézmények produktumainak igénybevétele, és így mérséklődtek az e téren meglévő különbségek is.

További számításaink azt az ismert ténytet is igazolták, hogy a színvonalas közművelődési munkának, a magas kulturális színvonal elérésének szükséges, de semmiképpen sem elegendő feltétele az intézményhálózat megteremtése, tehát csupán az objektív feltételek biztosítása. Csak ott lehet széles körben tömegeket megnyerni a kultúra ügyének, érdekeltté tenni az embereket a közművelődésben, ahol az intézményhálózat gazdag és színvonalas választékot kínál és azt összekapcsolja megfelelő propagandával is.

A tudományos-technikai forradalom hatására tovább fejlődik a társadalom, és ezen belül a foglalkoztatottság struktúrája. Ennek kapcsán nemcsak a terciér ágazat nő tovább jelentőségében és terjedelmében, hanem egyre inkább előtérbe kerül az úgynevezett quaterner szektor fejlesztése, amely egy új tevékenységcsoportot jelent, nevezetesen az ismeretek termelését és kommunikációját. A városok fejlettségét — a gazdasági tényezők mellett — lényegében az mutatja, hogy mekkora szellemi potenciállal rendelkezik. Ugyanis el kell majd jutni egy olyan szintre, amikor a felhalmozott ismeretek tömege reprezentálja majd teljesen egy-egy város fejlődését és ezen túlmenően az ország gazdaságát, s ez újabb javak termelésére és elsajátítására teszi majd alkalmassá az adott társadalmat.

Eddigi vizsgálataink azt mutatták, hogy alföldi városaink általában betöltik már a gazdasági, az igazgatási és a politikai központ szerepét, de ugyanakkor nem mondható el róluk — illetve csak kevés kivétellel —, hogy a szellemi élet centrumaivá is váltak. Vannak olyan városok, elsősorban a megyeszékhelyek, melyek szellemi hatósugarukat távolabbi környezetükre is kiterjesztik, de vannak olyanok is, melyek még saját közigazgatási határaikon belül sem igazi gazdasági a szellemi, és ezen belül a kulturális életnek. Szolnokról, mint megyeszékhelyről és mint felsőfokú központról elmondhatjuk, hogy az előzőekben vizsgált szempontok alapján általában egyre növekvő szerepet tölt be a kulturális és a szellemi életben is. Az értékelésnél és az ítéletmondásnál természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy Szolnok nem rendelkezik különösebb kulturális és tudományos hagyományokkal, és még ma is nélkülözni kénytelen azokat a feltételeket és lehetőségeket, amelyekkel felsőfokú központi szférának maradéktalan betöltéséhez rendelkeznie kellene.

LUKÁCS PÁL

Latinovits Zoltán levelei

Egy elmaradt vendégjáték és egy megvalósult barátság

Négy levél, két címzett. Három Iványi József érdemes művésznek szól, aki most a Szigligeti Színház tagja, a negyedik Székely Gáborhoz íródott, amikor még a szolnoki színházat igazgatta, direktorként. Egy majdnem sikerült szolnoki vendégjáték és egy művészi feladat megoldásában született kapcsolat a konkrét tárgya e leveleknek. Időben távol esnek ugyan egymástól, az Iványihoz címzettek 1972-ből illetve 1973-ból származnak, a Székely Gábornak küldött levél 1975-ből való, mégis közös nevezőre hozhatók és nem csupán azzal, hogy ugyanattól a kéztől származnak, hanem legfőképp abban rejlik közös vonásuk, hogy mindegyik meghatározott eseményhez, bemutatóhoz kötődik. Iványi esetében a veszprémi Kispolgárok előadásához, amelyet maga Latinovits Zoltán rendezett a dunántúli városban, (átmenetileg így kívánta kamatoztatni tehetségét a színpadon), s Iványi József ezen a Gokij-bemutaton épp az ő kívánságára játszotta az öreg Besszemenov szerepét, az orosz kisváros szobafestő cégének atyamestere. A hozzá írott levelek egyrészt a közös munkáról adnak képet, másrészt jól dokumentálják két művész összecsalakozásának tényét, s egyben bevilágítanak Latinovits érzelmvilágába, adalékokkal szolgálhatnak különleges művészi hivatástudatára és elhivatottság-érzésére, s ugyanakkor érzékeltethetik túlaradó, mármár szecessziós túlzásokba csapó kifejezőmódját, egyéniségét. A Székely Gáborhoz írott levél is konkrét eseményhez kapcsolódik, apropója egy jövő idejű, azaz készülő színházi esemény. Örkény ősbemutatót tervez a színház, s a Kulcskeresők főszerepére éppen Latinovits Zoltánt szerette volna megnyerni a darabot színre állító Székely Gábor, a pilóta bonyolult és összetett figurájára szemelte ki őt. (Ezt a szerepet az azóta már szintén elhunyt Piróth Gyula játszotta.) E tárgyban született levélváltás a színház és Latinovits Zoltán között, s az írásbeli érintkezés utolsó darabját adjuk most közre, mely azért érdemel külön figyelmet, mert nemcsak utal a meghívásra, hanem egyben tanúsítja, hogy az ereje teljében lévő művész saját kifejezőeszközeit illetően milyen kétségekkel küszködik, illetve, hogy milyen nagy figyelmet szentel kifejezőeszközeinek megújítására, tökéletesítésére akár annak árán is, hogy lemond egy sikerrel kecsegtető szerepről, — amiről, ha előzőnk a feladatok, könnyen megfélekedezik manapság a színészember. Végtére is tehát a művészi munka dokumentumai ezek a levelek, s Iványi József, akit személyes vonatkozásban igen exponáltan érintenek Latinovits szavai, és Székely Gábor is, ezzel a szándékkal bocsátotta őket közlés céljából a folyóirat rendelkezésére. (A kézirat már a nyomdában volt, mikor a szomorú hír érkezett: Iványi József december 15-én elhunyt.)

— vm —

Beszperim, 1973. 2. 16. péntek.

Hirtelen támadt Bariton, Jóska,

Rifunkciók nélküli újrain a sornak, mégis találkoztunk.

Dr. Keiker egy a centert, a csapat ovezet, tartad egy inas hibáságot és kábort nélkül döntöd, utána, épp a ránk meggyőzött magyarság és kétértelmű fényt.

Te nek, a Folyamatosságunk szem akaratából első most egy csathos tengelyben.

Földre jött és csillag lepel. Csillag fénye itt visztlylik mindenütt.

Életem örökös ma Apáthy, Gellert és a régiok. Te legelőbbiek örökös vagy, örökös, Petőfi Keresztül mindig. Mi csak a kötelességünkkel teljesítjük, hogy ifjúkorunk Keresztületén hídát átszeljünk. Most és mindenkor, Korát végzünk a fons korát, hogy haddjak a jelenlétüknek a felelősséget örökös.

Ígértem és tudom, hogy főtőlünk örökösnek ma este "csináljuk" gyelünk és igazunk a csillagok mögött.

Ígértem és tudom, hogy főtőlünk örökösnek ma este "csináljuk" gyelünk és igazunk a csillagok mögött.

Marathon futó vagy, ember a velőzig és a belekig.

ősré kellene fogjuk, keresem vagyunk. De nekünk,
boldogtalanságnak minden sikerülni fog.

"Hétért - magamat kérdem
Ady e hetet?"

Játszom.

"Aré az érdem, aki játszik?" (Jócska.)

Végsőül próbában - köszönöm nagyjón munkádat.
Köszönöm Kapitány, hogy megmentetted a hajót.
A hajó elindul, a hajókat kasszja a víz.
Fogd meg a vitelit szállj, szállj Földünk-
aldoba csoda, "Köszönöm a Franciaország
a korszak röpület."

Ezre, jó szerencsét!

Barátsággal, hálással

Latinovitszki
1973. februarius 16.

Beszperim, 1973. 2. 16. péntek

Hirtelentámadt Barátom, Jóska,

kifürkészhetetlen útjain a sorsnak, mégis találkoztunk.
Edző kérheti így a centert, a csapat vezérét, tartsd
meg inas szívósságodat és habozás nélkül dönts, ömleszd,
áraszd ránk megszenvedett nagyságod és tehetség fényét.

Istennek, a Folyamatosságnak szent akaratából állsz most
egy csatársor tengelyében.

Földből jöttél és csillag leszel. Csillagra fénye itt visszafénylik
midannyionkon.

Feletted öröködik ma Apáthy, Gellért és a régiek; — Te a legrégebbiek örököse vagy, Dózsán, Petőfin keresztül Illyésig. Mi csak a kötelességünket teljesítjük, hogy kifeszülvén keresztünkön hidat ácsoljunk Múlt és Jelen között, kovász vagyunk a Sors kezében, hogy átadjuk a jelenlévőknek a felejthetetlen örökséget.

Hiszem és tudom, hogy fölöttünk öröködnék ma este őseink, figyelnek és vigyáznak a csillagok mögül.

Röpülj szívós munkával kiserkesztett szárnyaidon, — kívánom, hogy ez az előadás is segítsen oda, ahová a Sors küldött, az ország majdan első színházába.

Te marathoni futó vagy, ember a velőkig és a belekig . . .

Össze kellene fognunk, kevesen vagyunk. De nekünk, boldogtalanoknak minden sikerülni fog.

*„Hétért — magamat kérdem
adsz e hatot?*

Játszom.

Azé az érdem, aki játszhatott” (József A.)

Végezetül prózában — köszönöm nagyszerű munkádat, köszönöm Kapitány, hogy megmentetted a hajót. A hajó elindul, a hajó-orr hasítja a vizet. Feszítsd meg a vitorlát, szállj, szállj Földünk-áldotta csoda, „köszönöm a Földanyának ezt a hosszú röpülést.”

*Evoé, jó szerencsét!
Barátsággal, hálával*

*Latinovits Zoli
1973. februárius 16.*

1973. 12.20.

Drága, Jóska,

sok baj volt, karambol, sebészet és idegosztály; — most kezdek magamhoz térni. Bevallom, nagyon hiányzik Veszprém, a színház és a közös munka. Jó lett volna ezt minden évben megismételni . . . Sok nosztalgiával, szeretettel és barátsággal köszönt mindkettőtöket, egészséget és harmóniát kívánva az új évben:

*Latinovits Zoli
és Éva*

Kegyelemteljes Karácsonyt kívánunk.

Kedves Jóska,

röviden írok, mert sürgős.
 BESSZEMENOVÉRŐL lenne szó, amiről
 nyáron beszélünk is.
 A színháznak telefonáltam, de bizony-
 talan választ adtak.
 Olvasópróba jan. 13.
 Bemutató febr. 16.
 Előadások ápr. elejéig.
 Nagyon kérlek Veszprémbe írj sürgősen
 tudod-e vállalni.
 Nagyon boldog volnék, nagyon hiányoznál.
 Boldog új esztendőt kívánok,

szeretettel   barátsággal   Latinovits Zoltán

75.5.30

Kedves Székely Gábor,

azt hiszem valami félreértésről lehet szó; haragnak
 még a tájékán sem vagyunk.

Az a döntésem, mely szerint félállásban az operett-
 színházban játszom és megtartom irodalmi színházi státuszom-
 mat, nagyképűen szólva: stratégiai jellegű!

Egyrészt.

Másrészt rádöbbenem, hogy nagyon sok tanulni, csi-
 szolni, fejleszteni valóm van, főleg fizikailag és hang-
 képzésben, tehát érdeklődésem magam felé fordítottam, mint-
 hogy ez az „érdekem”, és ennek legfőbb ideje volt.

Ebből következik, hogy elsősorban magamat kell rendez-
 nem, jóval később folytathatom rendezői munkásságomat, ha
 erre lehetőség kínálkozik.

Ez most létérdek és a megújulás principiuma.

Végül időben úgy látszik jövőre nem jöhet létre a
 vendégjáték. Esetleg, — ha erre lehetőséged vagy igényed
 lenne, vendégrendezés lehetne. Ez is csak a köv. év tavaszi
 felében.

Ez van körülöttem és velem; nagyon kérlek irts ki
 magadból minden félreértést.

Szeretettel üdvözl:
 Latinovits Zoltán

75.5.30.

Kedves Gyékely Gábor,

arré hittem valami felrekkésre lehet
szó; keragnék még a tájékaú san
vagyunk.

Az a döntésom, mely góránt felállítam
az operett-kiállítású járóson, és meg-
tartom továbbá a székletű státuszomat,
nagyképpen róla: stratégiai jellegű.

Csajrészt.

Mérsélté vidítbontem, hogy nagyon sok
tanulási csigolási, fejlettségi problémám van,
főleg fizikai, és hangképzésben. Ezeket
örökösödésnek magam felé fordítottam,
mindent arra az "édekre", és emellett
legpöbte ideje volt.

Ezzel köntörök, hogy elszórtan ma-
gamból kell rendszerem, jóval kisebb
fontosságú rendszerű munkásságo-
mat, he erre lehetőségek kínálkozik.

Éz most lefordul és a megújulás prin-
cipuma.

végül, időben úgy látjuk jövőre nem
jöhét képre a vendégszék. Esztendő-

ha erre lehetőséged van, igényed lenne,
sünderendős lehetne. Ez is csak a köv.
és taraszi feleben.

Ez van körülöttem is velem; nagyon kérek
irts ki magadot minden félreértést.

Szeretettel üdvözlél:
Latinovits István

KÖZMŰVELŐDÉS

Gondolatok egy nem létező tantárgyról

„A film a néző segítségét kéri,
megköveteli, hogy önmagát hozzá adja.”

(Jean Mitry)

A film viharosan gyors fejlődése a születéstől a nagykorúvá érés minden buktatóján túljutott. A filmtörténet nem más, mint állandó, folyamatos felvételi vizsga a művészetek előkelő családjába kerülésért. Éles viták, téves elképzelések, kerülőutak, többszörös bizonyítások közepette lett az irodalom, zene, képzőművészet megtúrt mostohatestvéréből egyenrangú alkotótárs. Ma már egyre ritkábban kerül felszínre ez a kérdés, általánosan elfogadott tény: a film felvételt nyert, filmművészet létezik.

I. Filmművészet és iskola

Egy helyen nem vettek még tudomást minderről, az iskolában. Természetesen minden tantárgy, a fizikától a történelemig, a kémiától az osztályfőnöki óráig, egyre gyakrabban felhasználja a filmet, mint az ismeretterjesztés, szemléltetés pótolhatatlan eszközét. De a filmről, mint művészetről, sem az általános, sem a középiskolában szó nem esik. Ezzel a kategórikus kijelentéssel a múlt elvetélt próbálkozásait szokták (szokták, hisz nem először hangzik el) szembesíteni. Vannak, akik a tájékozatlanság kényelmes naivitásával csodálkoznak: „De hiszen van filmesztétika oktatás!” És hivatkoznak az egykori televíziós órákra. Nem vették észre, hogy ez gyakorlatilag megszűnt, illetve néhány véletlenszerű vetítésre korlátozódott. Mások éppen ezekre az órára utalnak: „Minek tanítsuk a filmet? Láthatják, nem vált be!” Igazuk van, a televíziós órák valóban nem érték el céljukat. De a rossz következtetéssel — „Megpróbáltuk, de hiába” — a terhet is felelőtlenül levettük a vállunkról. Egyesek még ezt is cáfolhatják, hiszen a magyar tanterv előírja, hogy a tanár foglalkozzon néhány órában a filmművészettel. Látszólag minden rendben, a tantervbe bekerült a filmesztétika. Csakhogy álmegoldás ez, megvalósíthatatlan feladatot tűz a magyar tanár elé. Hogyan tanítson az, akit erre nem készítettek fel? De mire jutna a legnagyobb hozzáértés is e néhány óra alatt? Akkor már okosabban teszi a tanár — egyébként teszi is —, ha az irodalom tanítására amúgy is szűkös idejét toldja meg egy-két órával. Ki kérheti számon az elmaradt filmesztétika órákat? Hol mérhetők a veszteségek?

Filmesztétika oktatás csak papíron létezik. Apró megjegyzés a tantervben, amire hivatkozni lehet. Nincs biztosítva elegendő óraszám. Hiányoznak a megfelelően felkészített tanárok, a tanításra alkalmas könyvek, a technikai eszközök. Csak film van, és az iskolákból évente kikerülő laikus, de ítélkező közönség.

Miért baj ez? Erre keresem a választ a következőkben. Előbb az általános-ságok szintjén, majd egy konkrét példa segítségével. Indoklásnak elég lehetne

az, amire a bevezető mondatokban utaltam: a film művészet. Öntörvényű ábrázolás- és kifejezésmód, mely felhasználja más művészetek eszközeit, de nem azonos azok összegével. Alapeleme a kép, de nem képzőművészet, többnyire történetet mesél el, de nem regény; szereplők, dialógusok vannak, mégsem színház. A mozgó képek sajátos szervezettségével, a „látvány logikájával” állunk szemben, és ezt csak az értheti, aki ért filmnyelven, azaz képes e logika szerint gondolkodni. Közismert tények, mondhatni közhelyek ezek, érvényességüket mégis tagadjuk akkor, amikor nem tanítjuk ezt a nyelvet, illetve más tantárgyakra ruházzuk ezt a feladatot. Az irodalom alapeleme a szó, a filmben ez mellékes, ott a kép az elsődleges. Akkor talán segíthet a rajz- és műalkotások elemzése. De egy festmény lényege a pontok, vonalak, színek és formák mozdulatlan konstrukciója, míg a filmkép csak a mozgással, tehát az elemei között állandóan változó tér- és időbeli viszonyokkal kapja meg értelmét. Filmértés nem tanítható meg azzal, hogy mechanikusan elemeire bontjuk és a szó, a kép, a hang alapvetően más összefüggéseivel dolgozó művészetekben bizunk. Természetesen minden ismeret segíti a film (és bármilyen műalkotás) befogadását. Megértheti-e például valaki történelmi vagy akár csak zenei ismeretek nélkül Jancsó filmjeit? Nyilván nem. Mindez elengedhetetlenül szükséges alapinformáció, mely lehetővé teszi, de nem biztosítja a filmi információ értését. *A film saját szabályokkal és törvényekkel rendelkező nyelv, önálló művészet. A kép + irodalom + zene nem egyenlő ezzel, ezek tanítása sem lehet egyenlő a filmsztétika tanításával.*

A művészetek között igen fontos szerepet játszik a film. Akár tanítjuk, akár figyelmen kívül hagyjuk, ez cáfolhatatlan tény. Kevesebben járnak moziba, mint egy évtizeddel ezelőtt, de bizonyára jóval többen vannak így is, mint például a versolvasók vagy tárlatlátogatók táborá. Márpedig számos felmérés bizonyítja, hogy a mozibajárók legnagyobb része fiatal, főként középiskolás. Ez nem eredmény és nem is elszomorító adat. Egy önmagában semleges ténymegállapítás, mely azonban óriási lehetőséget jelez. Jelzi, hogy a film határfoka éppen a legfogékonyabb közegben a legnagyobb. *Az iskolától függetlenül is hat — és sajnos így kell hatnia. Pedig a film a művészet, egyben a valóság megismerésének eszköze lehetne, ha kihasználnánk.* De hagyjuk, elnézzük, hogy a műalkotás — és persze a fércmunka is — a hozzánemérés kezeibe kerüljön. A laikus tekintet pedig kíméletlen, gondolkodás és kétely nélkül ítél.

II. Egy létező próbálkozásról

Most pedig lássuk, hogy az említett nehézségek, fennálló korlátok között mire van lehetőség! A következőkben egy középiskolai filmklub eredményeit összegzem. Nem szánom ezt mindent átfogó értékelésnek, itt inkább csak a mások számára is hasznos következtetéseket keresem. Ehhez nem kivételes helyzetre vagy lehetőségre van szükség, átlagos körülmények kellenek. A szóban forgó filmklub ennek minden szempontból megfelel.

(Érdemes szólni néhány szót erről a filmklubról, mert itt közölt tapasztalataimat ennek kétéves működése adja. A Varga Katalin Gimnáziumban indult és kb. 50 tagja volt, köztük 20—25 aktív, a vitákon is résztvevő diák. A filmes délutánok a közismert módon zajlottak: előadás, vetítés, megbeszélés. Ezt fejlesztették tovább 1977 szeptemberétől. A Moziüzemi Vállalattal együttműködve a Vörös Csillag moziba tettük át a vetítéseket és Szolnok többi középiskoláit is bevontuk. Így a filmklubnak közel 200 fős tagsága lett. Elsősorban a Vargából és a Vegyipari Szakközépiskolából kerültek ki a tanulók, de jöttek néhányan

a Verseyhy és a Tiszaparti Gimnáziumból, valamint a Vízügyi Szakközépiskolából is. 10 filmet vetítettünk, köztük 3 magyar. A vetítéseket előadás előzte meg, a filmet követő vitára már csak a Varga Katalin Gimnáziumban került sor.)

Pontokba szedve vizsgáljuk meg tehát a hasznosítható tanulságokat:

I. (a program) Egy haszna — minden belemagyarázás és feltételezés nélkül is — volt a középiskolai filmklubnak: tíz művészileg igényes, értékes műalkotással találkozottak a diákok. (A Vargásoknál ez a szám két év alatt 22) Nemcsak azért döntő ez, mert nehezen elérhető, a mozik műsoráról hiányzó filmekről van szó. Fontosabb ennél a gyerekek orientálása, amit az előre átgondolt válogatás nyújt. Tudják, legalábbis sejtik, mire számíthatnak. Szelektálásra képtelen filmforgalmazásunk ezt nem teszi lehetővé. Megkülönböztetés nélkül csap egymás mellé Bergmant és western-t, Jancsót és igénytelen Jókai-feldolgozást. Ez még fakadhat régről örökölt mozihálózatunk rugalmatlanságából, de a szűkszavú és klisészerűen semmitmondó tájékoztatás is egymásbamossa az értéket a silánnyal. Valami fogódzót pedig kell nyújtani a filmáradatban. (Egyedül a Filmbarátok köre teszi ezt.) Főleg, ha a néző tájékozatlan. És az ifjúság bizonyosan az, ezt igazolták a vetítéseket követő megbeszélések és a sorozat végén kitöltött kérdőívek is. (Az utolsó vetítésnél felmérést végeztem. Kíváncsi voltam a véleményükre és arra, hogy maradt-e nyoma a látott tíz filmnek.) Nem volt például következő évi programjavaslatuk. Egyszerűen nem tudtak mit javasolni. (Néhány tipikus válasz arra a kérdésre, hogyan állítanák össze a programot: „Nem ismerem a lehetőségeket, igaz a filmeket sem.” — „Nem tudok jobbat.” — „Így jó.” — „Nem az én dolgom, én csak megnézem és utána eldöntöm, jó volt vagy nem.”)

2. (mozizás és filmklub) Sok film sorsa már ott eldőlt, hogy ki hogyan ül be a moziba. Milyen céllal és elvárásokkal? „Mozizni”, azaz szórakozni, lazítani akar vagy tartalmas gondolatok befogadására is hajlandó. Ugyan az a néző kevésbé fogékony előítéletei bilincseiben, mint koncentrált figyelme szabadságában. Az igényes film a nézőtől is igényességet vár. Ez az első lépcsőfok, amire fel kell lépnünk. *Ez lehet a filmesztétika oktatás és minden ismeretátadás első lépése: befogadót nevelni, aki önmagával szemben igényes, aki a várakozás nyitottságával kész gondolkodni a világról.* Néhány vetítés után úgy vettem észre, hogy a gyerekek megkülönböztetett figyelemmel ültek be, nem „moziba”, hanem filmklubra jöttek.

3. (a látogatottság) A klubnak közel 200 tagja volt, a vetítéseken átlagosan 85 százalékos jelent meg. Legtöbben a következő filmeket látták: Rocco és fivérei, Egy nehéz nap éjszakája, Kifulladásig. Utóbbi azért lényeges, mert a legutolsó vetítést jelenti, tehát a gyerekek kitartottak, a szokásos lemorzsolódásról itt nem beszélhetünk. Döntésükben nem sok szerepet játszott a rendező neve vagy a film híre, a többség ugyanis csak a Beatles filmről hallott korábban. Inkább Belmondó, Alain Delon és a beat-zene volt az előzetes érdeklődés oka. („Az a film, amelyikben Belmondo szerepel...” — „...Alain Delon filmje...”) Egy másik szempont a filmek nemzetisége volt, azaz mondjuk ki, magyar vagy külföldi filmről van-e szó. A magyar filmek látogatottsága 70 százalékos, a többihez képest alacsony volt. (Kíváncsi lennék viszont, hány magyar filmet vetítenek ilyen látogatottsági aránnyal a mozik...) Mindhárom filmünk a 60-as években, az „aranykorban” készült. Az elismert rendezők (Kósa, Szabó, Gaál), a különböző fesztiváldíjak, az „aranykor” híre (amiről a gyerekek nem is tudnak) nem tudták felvenni a versenyt a magyar filmekkel szemben meglévő oly erős előítéletekkel.

4. (a rangsorolás) A sorozat befejezésekor a látott tíz filmet 1—10 pontig értékelték a diákok. Egy ilyen osztályozás, lista soha nem mérvadó, nem objektív. A műalkotást nem lehet megmérni. De a sorrend éppen szubjektivitása miatt sokat elárulhat. Nem a filmekről, hanem a közönségről. Esetünkben megtudhatjuk, hogyan vélekednek 14—18 év közötti fiatalok, akik először találkoztak filmklubbal, filmesztétikával, először *kell* elgondolkodniuk filmekről.

Íme a sorrend:

1. Visconti: Rocco és fiverei
2. Richardson: Dühöngő ifjúság
3. Godard: Kifulladásig
4. Kozincev: Hamlet
5. Wajda: Tájékp csata után
6. Lester: Egy nehéz nap éjszakája
7. Gaál: Sodrásban
8. Welles: Aranypolgár
9. Szabó: Álmodozások kora
10. Kósa: Tízezer nap

Életkorukat, meglévő elvárásaikat és előítéleteiket figyelembe véve természetesen tartom, hogy Alain Delon és Belmóndo filmje (felesleges lenne Visconti és Godard filmjéről beszélni) elől szerepel. Sajnos az is természetesnek mondható, hogy a három magyar film a sor második felében található. De van néhány váratlan helyezés, ami alapján saját elvárásainkat is módosítani kell. Utóbbiak szerint a pergő, cselekményes történetek jobban lekötik a fiatalok figyelmét. Az egyértelmű tetszést aratott Dühöngő ifjúság viszont szinte egyetlen szobában játszódik, egyhelyben topogó dialógusokra épül. Ugyanakkor az alig követhetően gyors, dinamikus, klasszikusan nagy film, az Aranypolgár nem volt olyan népszerű. Hangsúlyozom, nem a filmek objektív(?) értékrendjéről, hanem előzetes filmi ismeretekkel nem rendelkező fiatalok ízléséről van itt szó. Véleményük segítséget nyújthat egy program összeállításánál. Nem mindegy, miből tanítjuk a filmet. Ne csak a művészi értékekre ügyeljünk, hanem azt is vegyük figyelembe, kinek akarjuk átadni az ismereteket. Például a brüsszeli 12 értékeit illetően nincsenek kétségeim. De megkockáztatom a szentségtörést: ezekkel a filmekkel nem lehet *középiskolában filmesztétikát tanítani. Olyan művekre van szükség, amikhez a kor, a téma vagy akár a szereplők miatt kötődnek a tanulók. Különbben szent megközelíthetlenségbe zárjuk, megtanulandó tananyaggá degradáljuk a filmművészetet.* (Ezt teszi olykor az irodalom tanítás. A tananyagot a tankönyvszerző „objektivitása” kijelöli egy bizonyára helyes esztétikai értékrend alapján. Ezt a rendet viszont nem befolyásolja, kikkel kell Szophoklész vagy Shakespeare-t megismertetni.)

A magyar filmek közül is az a Sodrásban tetszett leginkább (jónéhányan tíz pontra értékelték), amelyikben tulajdonképpen alig történik valami. Lassú, eseménytelen, majdhogynem unalmas. A Tízezer nap viszont — ami egy parasztember harminc évének legfontosabb történéseit gyűjti össze és cselekményesnek mondható — majdnem mindenkinél az utolsó helyre került. Valószínűleg a téma volt döntő: Gaál István a fiatalokkal foglalkozik, Kósa viszont „történelmi” filmet csinált. A Tízezer nap megdöbbenően rossz fogadtatásához azonban tartozik még valami. A kérdőíven néhányan egymástól teljesen függetlenül zárójelben megjegyezték: „Nem értettem a filmet.” Furcsa módon a szerintem

tőlünk sokkal távolabb álló Godard filmnél nem volt ilyen megjegyzés. (Ez nem jelenti azt, hogy értették is a Kifulladásig-ot, de legalább érteni vélték.)

Valóban ennyire érdektelen és idegen egy parasztember élete 1978-ban egy szolnoki — mégcsak nem is fővárosi — középiskolásnak? Itt válik lényegessé az a bizonyos alapinformáció, mely nem biztosítéka, de feltétele bármilyen mű megértésének. Kósa filmjénél ezt az információt a XX. század magyar történelmének ismerete jelentette volna. Ez adhatta volna meg a folytonosságnak azt az érzését, ami összeköti a májt a tegnappal, a 16 éves fiatalembert a cselédsors-sal, földosztással, tagosítással küszködő parasztemberrel. Erre nem a filmesztétika, hanem a történelem oktatása nyújthat megoldást.

5. (előadás, vita) A vetítéseket 10—15 perces előadás előzte meg. Nem volt itt szó elméleti kérdésekről, inkább csak tájékoztatás volt ez, adatok, tények, a legszükségesebb információk közlése. A többség figyelt, de sokan még ezt is feleslegesnek találták. Bennük élt, hogy a filmről nincs mit mondani vagy tanulni. Látni kell, aztán magabiztosan eldönteni: tetszett — nem tetszett. Csak a bizonytalanság — annak sejtése, hogy nem feltétlenül a filmben van a hiba — ébreszthet igényt a tanulásra. Ehhez viszont kevés az előadás. A látott filmet meg kell beszélni, lejáratos szóval élve „vitát” kell rendezni, ahol fontossá válhatnak az előadás száraz tényei is. E viták elsődleges célja az, hogy gondolkodjunk a látottakról, a fejekben tartsuk még egy ideig a filmet. Ne csak másfél órás kellemes időtöltés legyen, aminek még a nyoma is elpárolog észrevétlen, amint kilépünk a moziból. A kérdőív bizonyossága szerint a gyerekek igényelnék az utólagos beszélgetést, de ez sajnos csak a Varga Katalin Gimnáziumban valósult meg. Itteni tapasztalataim szerint kezdetben nincsen szükség a filmelmélet sulykolására, közönybe és ellenállásba ütközünk, ha mindenáron erőltetjük. A film által felvetett emberi, társadalmi problémákra kell inkább a hangsúlyt helyezni. Megbeszélésük során úgysem kerülhetjük el a legfontosabb filmi ismeretek tisztázását. E kötetlen időtartamú, sokszor több órás beszélgetések szomorú tanulsága az volt, hogy a diákok képtelenek az önálló véleményalkotásra. Kielégíti őket annak megállapítása, hogy a film jó volt vagy nem. Indoklásra, sőt legtöbbször még a problémafelvetésre sem képes. Ebből az következik, hogy a vitavezetőtől azt várják, „mondja el, miről szólt a film”. Passzív érdeklődésük, lusta gondolkodásuk nyilván nem a filmesztétika oktatás hiányából fakad. Inkább az iskolai oktatás bizonyos hiányosságaira figyelmeztet. Azt jelzi, hogy a tanulók nincsenek rákényszerítve az önálló véleményalkotásra, nem kerülnek olyan helyzetbe, hogy folyamatosan elmondhassák saját gondolataikat. Így aztán nem feltételezhetjük, hogy azok a diákok, akiknek nem volt alkalmuk szervezett iskolai megbeszélésre pár szónál többet vesztegettek volna a látott filmekre.

Igazolták-e a két év tapasztalatai a filmesztétika oktatás szükségességét, mindazt, amit az első részben némi elfogultsággal bizonygattam? Feltétlenül. Szolnok középiskolásai egy éven belül tíz értékes filmet láttak. Előtte előadásokat hallottak. Néhányan megbeszélték a látottakat. A többiekben felébredt az igény a beszélgetésre. Először vették „komolyan” a filmet. Persze a tizedik vetítés után sem jött még ki filmértő közönség a moziból. De szemléletük, viszonyuk a filmhez, a filmművészethez alapvetően megváltozott. A folytatásra, a továbblépésre is megvan minden remény: minden megkérdezett diák hasznosnak tartotta a filmklubot. A kérdésre — „Járnál-e jövőre hasonló filmklubra?” — mindenki igennel válaszolt.

A népről és a népért

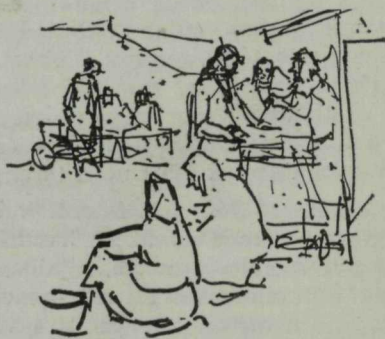
Meggyőződésem, hogy a festészet értékeinek közönség elé bocsátásában nem nagy szerepe lehet a szónak, de ennek ellenére is örömmel vállalkoztam arra, hogy Németh József kiállítását az Önök figyelmébe ajánljam. Ennek két oka van. Az egyik, hogy becülöm, — s kortárs festészetünk egészében sokra értékelem Németh József festészetét. A másik, hogy jelképi jelentőségűnek tartom ezt a tárlatot, mert az immár hagyományt magának tudó országos művészetközvetítő mozgalom, a Képzőművészeti Világhét megyei rendezvénysorozatának keretében e bemutató a művészet és közönség társadalmi léptékben mérhető kapcsolatát szimbolizálja. Az az alkotói cél és eszközhasználati rend, amely Németh József művészetében föllelhető, előzményeit s jelenlegi vállalását tekintve hitelessé teszik a jelképet, és közösségi vonzatúvá a művet.

Az alkotói eredmények, amint már említettem, előzményeiben s kortársi kötődésükben méretnek meg. Fontos az előzmény is, hiszen a kultúra folytonossága egy nép és egy művészeti ág sorsközösségéről tudósít. Különösen igaz ez a képzőművészetben, ahol az értékek megszületése és birtoklása valaha kiváltságokhoz kötött volt, csak mecénási kegy nyomán születhettek a művek. De az igazi alkotások akkor is a népről és a népért szóltak, mint ahogy a Németh József festészetéhez fundamentumot adó alföldi festészeti hagyományok etikai és esztétikai öröksége is mutatja. Az alföldi iskola és Vásárhely sokat dicsért és vitatott múltja és jelene sokmindenben lehet véleményt sarkosító, de egy tekintetben tartalma nem vitatható: s ez a közvetlen környezet emberi világával való azonosuló képesség, s az ebből fakadó ember- és természetszeretet, az etikai és esztétikai tartásban a következetes realizmus. Németh József tanulmányainak befejezése óta ide kötődik művészetében és személyes sorsában egyaránt. Művészpályára a „fényes szelek” legendás korszaka lendítette. Az a korszak, amely nagyon sok fiatal számára tette lehetővé, hogy a szerszámot felcserélje ecsetre, tollra. Sokan ma már művészeti életünk kiemelkedő tehetségű, tekintélyű alkotói, s Németh József közéjük tartozik. Ő maga Kaposvár mellett, egy kislélekszámú faluban született. Családjának minden tagja sorsaként ismerte a paraszti élet mesterségét-gondját. Többet akarása, ismeretvágya Kaposvárra vitte szobafestő-tanulónak, majd a felszabadulás nyitott utat művészi tehetségének. Ő is ahhoz a generációhoz tartozik, amelynek legjobbrait a felszabadulás utáni évek tehetségkutató lendülete fedezett fel, akiknek művészeti életünkbe való áramlására csak 1945 után teremtődött meg a lehetőség.

Németh József is faluról induló pályatársaihoz hasonlóan, képeinek magától értetődő motívumaként használja a paraszti munka elemeit. Gyermekkorától kezdve csinálta, ismerte, ujjaiiban érzi még ma is. Természetes életközege a vidék, a munkabavénült, ritkabeszédű bölcs öregek, a föld, a természet közelsége. Képein nemcsak a paraszti tevékenység látványa, cselekménye jelenik meg,

hanem az a kapcsolat, állandó viszony, ami az embert a munkához, társaihoz, a természethez fűzi. Ezeknek az általánosan érvényes tartalmaknak a képi átírásához autentikusan nyúl, ahhoz a motívumkincshez, amiben otthonos, s olyan szimbólumokkal dolgozik Németh József, amelyek mindenütt egyetemlegesen felfoghatók, az emberi társadalmakban asszociatív vonatkozásaik miatt hatékonyak. Így művészete egyenes ágon kapcsolódik a magyar képzőművészetnek ahhoz a vonulatához, amely az esztétikai jegyek mellett a mű asszociatív tartalmi súlyát is fontosnak tartja. Természetesen ebben nem a stiláris, formailag utánczó magatartás, hanem a hit, a tiszta humanizmus értékőrző és értékteremtő képességének erejét hívó ars poetika a meghatározó. Művei előtt állva elfelejt-hetjük hétköznapi gondjainkat, szubjektív harcainkat, és általánosabb, mélyebb emberi problémák részeseivé lehetünk. Egyéni létünk napi gondjainál fontosabbá válik az *emberiség*, ez a legtöbb, amit valamely művészeti alkotás a társadalom számára nyújthat.

Németh József művészete a látvány szépségének megragadó volta mellett arra is például szolgálhat, hogy valóságos értékek vonzásában értsük meg: hazánkban a műalkotás nem jelenthet kizárólag csak szakmai problémafelvetést. Nem lehet öncélú formai kísérlet, vagy akár a szubjektum csupán egyedi állásfoglalása az élet, a világ jelenségeiről. Mindnyájunkról és mindnyájunknak kell szólnia. Ez a követelmény nem zárja ki az alkotói szabadság meglétét. Sőt: a nép szolgálatában végzett művészi munka éppen a kapcsolódás tág lehetőségében bontakozhat ki. Világnézet és tehetség dolga, hogy egy-egy alkotó mennyire képes a kor kérdéseire választ adni. Az emberiség, a művészi progresszivitás egysége lehet az alapja az igazán a kort megörökíteni s kortársként formálni tudó művészetnek. Az olyan művészetnek, mint Németh József festészete. Az ő művészete éltető forrásból táplálkozik, s vállalja a progresszív tradíciók továbbvitelét, mai gazdagítását. Ő pedig művészként népünk, nemzetünk őszinte szolgálatát.

Köszöntjük a 80 éves Chiovini Ferencet

aki gyermekkorától, kora ifjúságától járta, kutatta, festette — s ha ereje engedi, ma is járja és festi — a Szolnok környéki tájat, embert, állatokat, a besenyszögi szikes határt, az Alföld, a Tisza mente mindig változó életének apró rezdüléseit, a mozgást, ott ahol az élet zajlott, a piacokon, vásárokon, kompjárásnál, kint a határban a természet, az életért végzett fárasztó munkát, a természet jelenségeit, a kimeríthetlent, a soha meg nem tanulható vizulis igazságokat;

aki a századforduló azon nemzedékének szülötte, amelyet megtizedelt két világháború, sokakat közülük szétszórt a történelem vihara Európa országaiba vagy a tengeren túlra, ő azonban maradt, 1926-ban élete, munkássága végleg a Szolnoki Művésztelephez köti, s örökre ide fűzte őt a genius loci, a hely szelleme; aki vallja: csak látszólag szűk ez a világ. Végtelenbe fut ugyan a csillagok útja, de határtalan a mikrokozmosz is. Élete, művészi munkássága tudatosan ehhez a tájhoz, az itteni néphez kötődött és kötődik, ezt ismeri, ezt szereti. „Aki egy négyzetkilométeren nem tud nagy festő lenni, el se kezdje” — idézi szívesen a franciák egyik mondását, amikor ars poetikájáról beszél:

aki érzékenyen reagál az élet szüntelen mozgásából eredő változásokra — „Változik a napszak, változik az évszak, változik az élet, mozgásban van minden, és változik az én hangulatom — alakul a táj, az élet és alakulok magam is;”

aki a körülötte zajló élet iránti érdeklődését, kíváncsiságát máig megőrizte. Igaz, mozogni már nem tud úgy, mint régen, de kocsival ki-kijár ma is a gazdag határba, ahol frissiben rögzíti vázlatait, hogy azután a műtermében érlelje őket tovább.

Köszöntjük Chiovini Ferencet, az érdemes művészt, aki művészi elkötelezettséggel és magas művészi fokon helyettünk és nekünk, az egész országnak mutatja meg, hogy a szülőföld, a haza minden szögletében kincset tud találni az, akinek tehetsége, kitartása és szíve van hozzá.

Ha valaki tisztán akarja a vizet kapni, a forráshoz kell annak menni

Nagyon régen történt — még egészen kicsi gyerek voltam, mikor egyszer édesapám magával vitt agyagot bányászni. Kis, lőcsős szekéren ültünk, s ahogyan haladtunk kifelé a városból, nézegettem a sok —számomra ismeretlen kis házakat. Mikor az utolsókat is elhagytuk, előttünk egy nagy pusztaság állott. Szótlanul, csodálkozva néztem ezt a hatalmas, beláthatatlanul nagy területet, ahol még fát sem igen lehetett látni, csak távol fehérlett egy-egy tanya. Csendesesen ballagtak a lovak a tűző nap hevében. Míg egyszer csak egy gödrös szakadék táruult élénk. Megtorpantak az állatok, jelezvén, hogy megérkeztünk utunk céljához. Én, az apróság, az ülésről néztem apám verejtékes birkózását a gödörben az agyaggal: megfeszült izmokkal ragadott ki egy-egy darab szép, friss sárgaföldet.

Mint kisgyerek, eltűnődtem magamban — milyen engedetlen az agyag. Majd az otthoni műhely jutott eszembe, mikor a papa a gyúrópadon munkálja tovább az agyagot. Itt a rögök már szépen simulnak, mintha valami csoda történt volna velük. A formátlan agyagból egyre szebb edények bontakoztak ki a keze nyomán a korongon.

Sokat gondolkoztam már azon, hogy vajon minek is köszönhetem az agyaggal való jó kapcsolatomat, mert emlékezetem óta csak agyagban tudok gondolkozni. Emlékeimben mindig ezek az első képek jelennek meg. Négy-öt éves lehettem, amikor még apám idehaza dolgozott, mint magániparos. Sajnos, ez nem sokáig tartott, mert 1951 tavaszán ismét összekerült egykori tanítómesterével, Kántor Sándorral, és társas alapon dolgoztak. Mint kisgyerek alig emlékszem apám munkáira. Elment itthonról, így a szakma majdnem teljesen ismeretlen maradt a számomra. De megmaradt az agyagos verem.

Szívesen bujkáltunk ebben az érdekes pincében. Nagy élvezettel gyúrkáltuk a megmaradt agyagot; nagyon szerettem az állatokat, és ezeket készítettem belőle legelőszőr. Talán nem is az anyag képtelensége kötötte le a figyelmemet, inkább az állatok iránti vonzalmam adta kezembe az agyagot. Nagyon sok sármalacot megcsináltam, még a szomszéd gyerekek is engem kértek meg, mert nem tudták utánózni.

Egy kedves epizódot idézek: a napokban elmentem egy régi gazdálkodó családhoz, mert tudomásomra jutott, hogy egy szép, nagy szilke van a tulajdonukban. A házi néni elmondta, hogy ő ismeri a családunkat, valamikor tőlük hordtuk a tejet. Majd óvatosan megkérdezte, hogy nem én voltam-e az a gyerek, aki olyan sok kis kunkori farkú sármalacot csinált, mert ő emlékszik rám. Többször járt nálunk. Örömmel hallottam kedves szavait, s mondanom sem kell, megkaptam tőle a közel 10 literes, sárga mezőtúri irókás szilkét.

Ezek az első élményeim, amelyek az agyaghoz fűznek. Ezt már a komoly munka követte az általános iskola befejezésével. 14 éves voltam, mikor 1959-ben átléptem a Kántor-műhely küszöbét. Tanuló lettem. Édesapám mellé kerültem, ő tanított meg az első fogásokra. Persze, ez nem ment olyan simán. Nagyon sokat birkóztam az agyaggal, míg végre engedelmeskedett nekem is. Ekkor kezdettem érezni azt, amit addig nem tudtam elképzelni: hogy a rögös agyag miképpen követi az ember akaratát. Ekkor vettem észre, hogy az ujjaim között ugyanúgy életre kel, mint egykor a kunkori farkú kismalacaim.

Később szakmunkás lettem, darabbéres korongozást végeztem a műhelyben. Édesapámmal ketten korongoztunk, Kántor bácsi pedig díszített. Érdeklődésemet egyre inkább felkeltette a sok szép írókás edény. Ekkor már a századforduló táján kihalt tiszafüredi és mezőcsáti fazekasok munkái újjáéledtek, amit Kántor Sándor Györffy István néprajztudós biztatására kezdett el.

Édesapám stílusa egészen más. Ő a rárakott díszítéssel foglalkozott leginkább. Az országban szinte egyedülálló ez a technika. Nekem mindkét stílus nagyon tetszett, de arra nemigen volt lehetőségem, hogy valamelyikkel is foglalkozzam. Csak korongoztam, százával csináltam a tányérokot és a különböző edényeket. Más megbízást nemigen kaptam. Már ekkor éreztem azonban, hogy ebben a szakmában csak akkor lehet valaki egész ember, ha nemcsak egyoldalú munkát végez, hanem mindent meg tud csinálni. Szerettem volna megtanulni a díszítést is. Egyre többet beszélgettünk otthon, hogy jó lenne egy külön műhelyt alakítani, ahol saját elképzelésem szerint dolgozhatok én is. Önállóságra vágytam, és addig biztattam édesapámat, míg rálett. Elhatároztuk, hogy bármilyen áron műhelyt építünk idehaza. A felettes hatóságaink ezt ellenezték, hallani sem akartak róla, mondván, hogy egyedül semmi sem lesz belőlünk. Támogatás helyett ellenzésbe ütköztünk. Ennek ellenére is 1965-ben megépítettük a műhelyt. Ezt az évet úgy jellemezném, hogy a vályogvetéstől a boros miskáig. Nehéz év volt, de mindent megcsináltunk, s az 1966-os évet már itthon kezdhettük el.

Nem könnyű tizenegy év távlatából végiggondolni az azóta történeteket, hiszen az 1977-es év olyan nagy változást hozott az életemben, amiről álmodni sem mertem volna. Édesapám mellett mindjárt teljes önállóságot kaptam. Attól a naptól kezdve a magam elképzelése szerint dolgozhatok. Ma is csodálom az akkori elszántságot, bátorságot, hisz díszíteni egyáltalán nem tudtam. Mindekelőtt elő kellett venni az írókát, ami bizony eleinte nemigen akart engedelmkedni az avatatlan kezeknek. Minden energiámat arra fordítottam, hogy megtanuljak díszíteni. A legegyszerűbb mintákon kezdtem, kerestem a legkönnyebbnek látszó motívumokat, amelyeket próbáltam megutánozni. Bizony sokszor előfordult, hogy az egész napi munkámat kidobtam, mert látni sem bírtam a rosszul sikerült darabokat. De visszaútról szó sem lehetett. Mindenáron meg akartam valósítani a régi elvem: akkor mondhatom magamat jó fazekasnak, ha mind a díszítést, mind a korongozást önállóan csinálom. A kettőt nem szabad elválasztani egymástól, egy edény akkor eredeti, ha a mestere az agyagmunkától az égetésig végig tudja csinálni. Így magán hordozza mesterének egyéniségét, egyéni stílusát.

Természetesen az idő nem állott meg. Néhány év múltán már egészen jól ment a Kántor Sándor műhelyében látott mezőcsáti és tiszafüredi felújítás. Egyre biztosabban dolgoztam ezzel a kis szerszámmal, az írókával. Így lassan kezdtem feloldódni, megszűnt az a belső feszültség, amely a kezdetet jellemezte. Már jutott idő másra is, próbáltam a magam útját keresni. Nem elégedtem meg azzal, hogy jól tudtam utánózni a Kántor-műhely cserepeit. A következő lépés az volt, hogy utána néztem a mezőcsáti és tiszafüredi edényeknek. Megdöbbenve láttam, hogy mennyi mindent másképpen kell csinálni, hiszen Kántor munkái is teljesen egyéniek, csak alap gondolataikban őrizték meg a füredi és csáti mesterek ízlésvilágát. Az alkotó embernek önmagát kell megvalósítania — ennek van értelme. Ekkor ébredtem rá arra, hogy mennyire igaz az a mondat: ha valaki tisztán akarja a vizet kapni, akkor közvetlenül a forráshoz kell mennie.

Miközben újra átértékeltem eddigi munkámat, akaratlanul sok mindent megláttam, és kezdtem érteni a népművészet lényegét. Nem elégedtem meg csupán a cserépkultúra megismerésével. Rájöttem arra, hogy ahhoz, hogy jó fazekas legyek, teljes egészében meg kell ismernem a paraszti kultúra ma még élő és ránk maradt emlékeit. Hiszen a cserép a paraszti kultúrának csupáncsak egy részét adja, a magyar népművészet egészét kell ismernie annak, aki bármelyik ágát folytatni akarja.

A forráshoz vezető út nagyon tanulságos volt. A múzeumok látogatása alkalmával, de különösen Debrecenben nagy meglepetés ért. Színvilágában hasonló edényeket találtam, mint a csáti és a füredi, de mégis másokat. A debreceni nagykorsók jórészt a múlt század első felében készültek. A feliratok erről árulkodnak. Ezekről az edényekről eddig alig hallottunk. Nagy izgalommal tanulmányoztam ezeket a pompás nagy edényeket. Annyira gazdagon díszítettek, hogy számomra hihetetlennek tűnt az a tudás, technikai biztonság, ami megnyilvánult bennük — mintha nem is ember készítette volna őket!

1971-ben, miután tájékoztam a fellelhető debreceni edények között, magam is megpróbáltam megutánozni. Nagyon izgalmas és felelősségteljes munka volt ez, hiszen több mint száz év múlva kezdtem folytatni a debreceni fazekasok munkáját. Úgy éreztem, hogy megtaláltam a magam kifejezésének az útját. Kiállításokon vettem részt ezekkel az edényekkel: Nagyvárad, München, Budapest, Karcag, Debrecen az emlékezetesebbek, jelentősebbek közül az említésre méltó.

Közben barátságot kötöttem múzeumi szakemberekkel, akik elképzeléseim további kibontakozását nagy mértékben segítették. A szolnoki múzeum régészeti anyagában található középkori mázas cserép megismerése új felfedezés volt, azt bizonyította, hogy a megismert kerámiánál sokkal régebbiekkal is számolnom kell, tovább kell kutatni, ha teljesebb képet akarok kapni. Nagy nehézséget jelentett a régészeti anyag töredékessége, sok volt a hiányzó rész. Egészen apró kis cseréptöredékek voltak a dobozokban, azonban sejteni engedték, hogy gyönyörű szép egészek a részei.

Kiválogattuk őket és lefényképeztük, persze semmi ígéretet sem mertem volna akkor tenni, hogy én valaha is tudok ezzel az anyaggal kezdeni valamit. Idehaza sokat elnézegettem a képeket, de ennél nem jutottam tovább. Régészbarátommal viszont valahányszor találkoztam, mindig biztatott: ha te ősi kerámiát akarsz, akkor ezt próbáld meg! Nem tudtam akkor szólni semmit, inkább pironkodtam, mert még mindig nem fogtam hozzá.

Akkor még nem tudtam elmondani, amit azóta már értek, hogy egy több évszázados anyaghoz nem szabad felelőtlenül hozzányúlni. Ahhoz kellett egy kis idő, talán egy esztendő is, hogy érezzem ezt az anyagot: azt, hogy ez egy kis tál töredéke, ez egy tálka közepe vagy éppen egy kancsó nyaka, vagy egy kis madárka fejrésze, farokmaradványa. Alaposan elmélyedtem benne, naponta elővettem, míg oda jutottam, hogy egy-két darabon megpróbáltam. Mindenkinék tetszett — nekem is! Nagy élmény volt átérezni azt, hogy ezek a cserepek évszázadokat pihentek lenn a földben, és most egyszeriben újjáéledtek. Nagyon nagy volt a felelősségérzetem, szinte féltő, remegő kezekkel közelítettem meg: próbáltam átérezni ezt a stílust, ezt a kultúrát, érezni kellett, hogy mi mit bír el, meddig szabad ebben a munkában elmenni. Az újjáélesztéssel nem akartam tönkre tenni, elsekélyesíteni ezt a cserepet. Bennem volt a tisztelet az ősök iránt, hitelest akartam adni a mának, átérezni azt a felelősséget, hogy évszázadok távlatából akarok átmenteni a mának egy csodálatos és teljesen ismeretlen világot.

Közben készültek az újabb darabok. Sokan megtudták, hogy mivel foglalkozom, eljöttek, beszélgettünk, vitakoztunk. Ez nem magyar, hanem török kerámia — állították egyesek. A vélemények nagyon megoszlottak. Engem a néprajz eredményei mellett a régészeti feltárások is nagyon érdekelték. Ásatásokat néztem meg, kíváncsi voltam más múzeumok anyagára is. Az út Egerbe vezetett.

1973-ban ismerkedtem meg az ásatásokból előkerült cserepekkel. Nagy meglepetésemre egyik-másik az összetévesztésig hasonló volt a szolnoki anyaggal. Mind azonos stílusúak, sokszor azt az érzést keltették bennem, mintha a két múzeum anyagát ugyanaz a kéz készítette volna. Sőt egy tál tökéletesen meg is egyezett. Itt kerültek elő az első madarak, amelyek aránylag épek voltak. Végtelenül megörültem, mert mostmár legalább volt valami fogalmam, hogyan is nézett ki egy középkori fazekas madara. Ugyanis az eddigi töredékes madáranyagot is bátrabban tudtam feldolgozni.

Debrecentől az 1971-es első tanulmányutam óta sem tudtam elszakadni. Ide mindig örömmel megyek, a múzeumban barátként fogadnak. Kiderült, hogy itt is van a régészeti raktári anyagban néhány hódoltság kori edénydarab. Ez a debreceni fazekasság valami szenzációs! Századok, stíluskorszakok figyelhetők meg a múzeum anyagában. Megint gazdagabb lettem 3—4 madaras tál töredékével. Azóta születnek a legszebb madaras tálaim, olyan hatással voltak ezek rám. Gyönyörű, hosszúlábú, egészen szokatlanul hosszú lábú madarak! Ez mindenképpen kötődik a tájhoz, hiszen itt a mocsaras, nádas vidéken természetes, hogy az ilyen hosszúlábú, gázló madarak honosodtak meg. Nyilván ezért festettek a fazekasok is ilyeneket az edényeikre! Magamból kiindulva el tudom képzelni, hogy a régi fazekasok is a környezetüket, a természetet szerető, és mindenre gyorsan, érzékenyen reagáló emberek lehettek.

Az eddigi színvilághoz képest újat jelentett az a kis zöld színű szilke, amelyik elem került. Eddig fehér és csontszínű, valamint sárgás alapszínűek voltak.

A munkámban folyamatosan nagy segítségemre volt a helyi, karcagi múzeum. Kemencebontások után szinte mindig együtt néztük meg, értékeltük a legfrissebb darabokat. Sokan voltunk közösen gyűjteni is. 1974-ben Miskolcon, 1975-ben pedig Sárospatakon és Kecskeméten közösen néztük át a múzeumok anyagát. Sárospatakon újabb zöld alapszínű edényekre bukkantunk.

Az említett múzeumokban mindenütt találtam újabb motívummegoldásokat, de elmondhatom, hogy összességében nézve meglehetősen egységes képet adnak: legáltalánosabbak a tálkák, ezekből készült különböző méretekben a legtöbb. De van egy-két kancsó, sőt butykos forma is. A debreceni és egri kancsó megegyezik, az előbbi írókás, az utóbbi egyszínű mázas edény.

Ma még a kutatás keveset tud arról, hogy a középkori magyar kerámiának az előzményeit merre keressük. Nyilvánvaló, hogy mint más kulturális javak esetében is többféle hatással kell számolnunk. Nem zárhatjuk ki a török kultúrával való találkozást — ezért is terveztem egy tanulmányutat török földre, amelyik nem valósult meg — de valószínűbb, hogy Keleten kell keresnünk örökségünket. Megkapó az, hogy a mai közép-ázsiai cserepek és az általam felújított középkori magyar cserepek között milyen sok hasonlóság van a motívumvilágban.

Az idő telik, szépen dolgozzuk fel az eddig összegyűjtött anyagot, sőt újabb múzeumokba is el szeretnék jutni. Természetesen arról szó sincs, hogy ez a munka restaurálás vagy másolás, az anyag töredékes nagyon, így inkább azt hiszem, hogy az a helyesebb megfogalmazás, hogy ebben a stílusban dolgozom.

Ehhez nagyon sok idő kell, át kell venni, át kell érezni ennek a stílusnak a hangulatát, varázsát. Ha néha szükséges is az utánzás, ez azért van, mert részben a kopott darabot felfrissíti az ember, másrészt így áll előttem az elképzelt eredeti, amelyből további erőt meríthetek.

Írásom elején utaltam arra, hogy szeretném minél jobban megismerni egészében a magyar népművészetet. A népi építészetet, a pásztorfaragások, a kovácsmunkák, nem utolsó sorban a bútorkarfaragása és festése egyaránt érdekel. Gyűjtöm a parasztbútorokat, szép 18—19. századi lócáim, tékáim, egy-két szép mennyasszonyi ládám és asztalom is van. Régi vágyam volt, hogy ezeket a bútorokat egy fedél alá hozzam a cserepeimmel. Ez lassanként meg is valósul. 1976 nyarán sok munka után felépítettünk az udvaromon egy kis parasztházat, amelynek a homlokzati kiképzése a táj népi klasszicista stílusában valósult meg: iker- és féloszlopokkal, nyeregtetővel, faragott szarufa- és szelemengerendákkal, deszka vértelkekkel. Vállalom és állok én is, amit Győrffy István fogalmazott meg: Európa nem arra kíváncsi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat, hanem arra, hogy a magunkéból mivel gyarápíthatjuk az európai művelődést.

IFJ. SZABÓ MIHÁLY

A művész, aki meg tudja védeni a világról alkotott nézeteit

JURIJ PETROVICS LJUBIMOV

Néhány évvel ezelőtt több estén keresztül közelharc folyt az Operettszínház bejáratánál: a Taganka Színház vendégszerepelt Budapesten. Három előadást mutattak be, és mind a hármat Jurij Ljubimov, a Taganka Színház művészeti vezetője, a világhírű orosz rendező vitte színre. Két előadást láttam a háromból: a Csendesek a hajnalokat és a Hamletet. Az előbbi borzasztóan tetszett, az utóbbi megdöbbenett. (Huszon-egy-két éves voltam, már javában érdekelt a színház, de a világszínházzal akkor kezdtem igazából foglalkozni.) Tudtam, hogy a Hamlet remekmű, hogy minden kor megtalálja benne a maga legmegfelelőbb megközelítési módját, hogy Hamlett lehet ifjú vagy érettebb, tethetheti az örültséget vagy egy kicsit meg is örülhetett: ez mind felfogás és darabértelmezés kérdése. De azt ámulattal vettem tudomásul, hogy a Hamletet körülvevő világ sokkal szövevényesebb, fojtogatóbb, mint azt addig bármilyen előadásban vagy filmen láttam. A Ljubimov Hamletjét szorongató világ megfoghatatlanabb, személytelenebb, mert a benne lévő és munkálkodó emberek rendszert alkotnak, és úgy nyomják agyon Hamletet. Hamlet tehát nem konkrét emberekkel áll szemben elsősorban, hanem egy számára megfoghatatlan és átláthatatlan rendszerrel, amelynek logikáját nem ismeri, és amellyel szemben az ő tiszta, morális alapokon álló logikája eleve elveszett. Ljubimov színpadát hatalmas, vastag szőtt függöny foglalta el, amely jobbra-balra, előre-hátra söpört, és amelybe belevesztett Hamlet, amely nem engedte egymáshoz közel Hamletet és Oféliát, amely elrejtette a besugókat. . . Ez Ljubimov Hamletje volt: Ljubimov véleménye — nem csupán a Hamlet című drámáról, hanem inkább a világunkról.

Kezdtém megérteni, hogy a világ dolgai a világ berendezkedésének függvényei, hogy a mi törvényeink a világ törvényei, hogy nemcsak következmények vannak, hanem okok is, hogy a moralizálással nem sokra megyünk a huszadik században.

Annak, hogy Ljubimov előadásai Ljubimov-előadások, hogy azokat csakis ő formálhatta így meg, az az oka, hogy Ljubimov világlátása iszonyúan erős, következetes. Határozott elképzelése van a világról, a világ dolgairól, és ebből az elképzelésből ő nem enged. Főleg a színpadon, hiszen minden színpadi alkotása átgondolt, végigvitt gondolatmenet. „Mindaddig, amíg nincs határozott elképzelésem arról, hogyan rendezek meg egy előadást, milyen színpadi térmegoldásokat alkalmazzak, nem veszem fel a repertoárba a darabot, és az előadásról csak akkor beszélek, ha a színpadraállítás minden részletét tisztáztam.”

E tudatosságnak természetes következménye volt, hogy otthagya a színészetet, és rendező lett. „Az elégedetlenség vett rá a rendezésre. Mint színész előre láttam, hogy a rendezői elképzelés hová vezet, és ez megfosztott minden spontaneitástól.” Csak a maga nevében tud és hajlandó beszélni a színházban. Közvetíteni nem hajlandó. Persze legalább olyan bonyolult és olykor veszélyes dolog, ha az ember gondolatait mások közvetítik, mint ha ő közvetíti mások gondolatait. De inkább ezt választja, mert akkor már nem kell megharcolnia saját gondolataiért, hanem „csupán” meg kell tanítania másokat (a színészeket) arra, hogyan közvetítsék azokat.

Ljubimov színházának lényege a természetesség. „A színház általában véve idegesített. Viszolyogtam a külsőségektől, pingált színpadképektől, a trükkök-

től, a kikészítéstől. Véleményem szerint a természetes emberi arcnál nincs semmi, ami kifejezőbb, változatosabb.

A Csere című darab egyik próbáján azt mondta: „Nem kell semmit kitalálni. Ami a színházban jó, az attól van, hogy emberi.” Gesztusról, gesztusra, lépésről, lépésre kidolgoz minden jelenetet. Olyan helyzetet teremt a színész számára, hogy az a legtermészetesebb módon tudjon megnyilatkozni. Egy-egy gesztushoz vagy lépéshez olykor hosszú történetet mesél el, ami vele vagy egy barátjával vagy akárkivel történt meg az életben. Az élet gesztusait és lépéseit ágyazza bele a színpadi kompozícióba, azok sajátos elrendezéséből jön létre a színház. Rengeteg külső eszközt is felhasznál előadásaiban (fény- és hanghatások). De a színész az elsődleges és legfontosabb közvetítője gondolatainak. Számít rá, támaszkodik rá, beavatja gondolatvilágába, az általa létrehozandó előadás gondolatvilágába, és felkéri útitársnak. Ljubimov számára a színész a bizalmasa, akire nyugodtan rábízhatja gondolatait, és bízik benne, hogy nem árulja el őt. Ljubimov öntörvényű művész, a színész ezért lehet nála „csupán” segítőtárs. „Mindig örömmre szolgál, ha a színész saját ötletet hoz. Ez azonban csupán egy-két részletet és sohasem az egésztek tekintve módosíthatja az előadásról kialakított elképzelésemet.” A Csere próbáin többször elmondta, hogy az előadás egy partitúra, amely a zeneszerző és karmester által határozottan és alapjaiban véglegesen megkomponált. Ebben a partitúrában mindenkinek megvan a konkrét feladata, és csak szűk körben mozoghat benne. „A rendező elképzei és megvalósítja az előadást, a színésznek interpretáló szerep jut. Szó sincs itt semmilyen degradáló megkülönböztetésről. Ulanova is tolmácsoló szerepet játszott, amikor a koreográfus által rajzolt tánclépéseket előadta. Ezeket a mozdulatokat azonban utolérhetetlenül sajátos érzélemmel és szugesztivitással tudta megtölteni.” Ljubimov rengeteget vár el a színésztől. Elsősorban azt, hogy szakmája alapvető követelményeinek eleget tudjon tenni. Azt is elvárja tőle, hogy különböző stílusokban tudjon játszani, és hogy egy előadáson belül egyfajta (az előadás által igényelt) stílust következetesen végigvigyen. És elvár Ljubimov a színésztől emberi tartást, nyitottságot, az élet dolgaira való érzékeny reagálást.

Ljubimovban határozott, tudatos, érzelemgazdag művészt ismertünk meg. „Én akkor tartok tiszteletreméltónak egy művészt, ha egyéni véleményét, világról alkotott nézeteit meg tudja védeni.”

MAGYAR FRUZZINA

Bellon Tibor; Nagykunság

Húsz esztendeje indította meg a Gondolat Kiadó azt a közkezdvelt néprajzi sorozatot, amelyben egy szerző 12–16 íven mutatja be a magyar népterület egy önálló műveltségi egységét, s amelynek 11. kötete most a Nagykunságról szól.

A kis kötet két nagyobb egységre tagolható. Az előszó után — amelyet a szerző a Nagykunság történeti és földrajzi körülírása mellett módszerének rövid ismertetésére is felhasznál — történeti rész következik a kunok magyarországi beköltözésétől a XIX. század végéig; ezt követi a számos fejezetre tagolódó néprajzi jellemzés. A két rész szorosan összefügg egymással, s a szerző az első részben adja meg lényegében a Nagykunság kulturális különállásának magyarázatát, lényegét. A második részben a történeti tényezők, a táji jelleg kulturális következményeit vizsgálja. Eppen a történeti megalapozottság miatt ez a második rész sem statikus: nem kelti a nagykunsági népi kultúra állandóságának érzetét; minduntalan a XVIII. század elejéig — s ha kell korábbi korszakra is — visszanyúl, érzékelteti a változást, a kultúra mozgását. A két rész dinamikus összekapcsolása, állandó egymásra rímélése egyúttal a kötetet is egységbe foglalja, megmutatva, hogy szerzőnk a kultúrát, ezen belül a Nagykunság kultúráját egységes érzésnek tudja.

A történeti rész belső tagoltsága, a részek hangsúlyozottsága — jó szerkesztői vénára vallóan — a mondani-való lényegét fejezi ki. A kunok betelepítése, társadalmuk rövid jellemzése, életmódbeli jellemzőik felvillantása, majd ennek az örökségnek a ma kiküthatható néhány maradványa (határnév, növénynev, eszköz és eszköznév), a mai kultúrán belül elfoglalt helye számot ad a „kun örökség” meglétéről. Egyben előkészíti a következő fejezeteket is. A török kor a népesség nagy átalakulásának kora, a sokféle hatás befogadásának ideje, amikor „A magyarányi népkeveredés... tovább nivellálta az etnikus sajátosságokat, hasonlított az általános, egész Alföldre jellemző képhez” a Nagykunságét. De éppen a kul-

turális örökség bizonyos maradványaiból, az összeírások helyes kritikájú tanulásaiból következik, hogy a népességben mindig van egy folytonosságot igazoló „szilárd mag”, amely e kultúrát, s főként a kun etnikai tudatot fenntartja, hagyományozza.

Bellon Tibor koncepciójában a redempció, a Jászkunság jobbágyorsorból történt önmegváltása foglal el központi helyet. Az eladatásnak (1702), a Német Lovagrend földesuraságának, majd a Mária Terézia által engedélyezett redempciónak (1745) döntő jelentősége volt a Nagykunság életében, döntőbb, mint a Hármas Kerület más részein. Itt az igen megfogytakozott, de tudatával, kultúrájával a kunokhoz kötődő kun népesség és a nagyszámú jövővények egyéforrásának lehetőségünk tanúi, s egyben egy új — noha a régi kun és parasztvármegyebeli viszonyokban is gyökerező — közigazgatási és társadalmi szerkezet létrejöttét is szemléltetjük. A redempció — bár szakadást idézett elő a társadalomban — mégis egységesítőleg hatott. Az önkormányzat, a Nagykun és a külön városi közigazgatás az élet minden területét szabályozta, befolyásolta, de e szabályok benne gyökereztek a korábbi viszonyokban, szokásjogban is. Amikor a Nagykunság egész kultúrájának jellegét vizsgáljuk, a tanácsnak ezt a „közösségi élet teljességére” kiterjedő gondoskodását nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Jóllehet a tanács a redemptusok érdekeit képviselte, mégis az egész közösség érdekeit szolgálta, s biztosította, hogy a közösségi élet megfelelő normák szerint alakuljon, s a nagy többség érdekeit szolgálja mindenkor. A tanácsok éppúgy szervezték a közösség gazdálkodását, mint ahogyan ők szabták az egyházzal együtt az erkölcsei normák határait, a büntetések formáit, s szolgáltattak igazságot. Értethető tehát, ha a Nagykunság kultúrájának egységéről beszélhetünk ma, sem a redempciót, sem az ennek nyomán kibontakozó önálló közigazgatást, a közösség egész életét szabályozó szerepét nem kicsinyelhetjük le, sőt meghatározónak kell tekintenünk. Ezért van az, hogy a szerző minduntalan viszszaul a tanácsi rendelkezésekre, a közösségi élet idővel hagyománnyá ala-

kult, de kezdetben intézkedésekkel befolyásolt szabályaira a néprajzi részben is.

A néprajzi rész a határhasználattal kezdődően három nagy egységre bomlik: az első a gazdálkodást és a települést (építkezést) foglalja magába, a második a társadalom redempció utáni szerkezetével, illetve életével foglalkozik, míg a harmadik a szokásokat, hiedelemvilágot öleli fel.

A határhasználat bemutatása mind a tájhoz és helyi viszonyokhoz való mindenkor, igazodást, a haszonvételi lehetőségeket megmutatja, mind a redempció nyomán kialakult, állandóan tökéletesedő határhasználati rendszert, amelyben eltérő jogaik voltak a redemptusoknak, irredemptusoknak és a kívülről érkezetteknek. A tájátalakítások, a szántóföld arányának növekedése, a csikászó-, halászó vizek, nádaló helyek, rétek összegzregorodásának folyamata pedig egészében érzékelteti egyes területeken, s az életforma és gazdálkodás teljességében bekövetkező változásokat. A szerző hangsúlyozza, hogy a táj sok arcaikus vonást konzervált, nem engedte kibontakozni azt a tanyás gazdálkodást, amely az Alföld egyéb területére jellemző volt, sokáig fenntartotta a legeltető állattartás nagy jelentőségét a gazdálkodás egészén belül. Ennek ellenére elosztatja azt a képet, amely korábban a Nagyknúnságról kialakult: az autochton pásztorélet, szabályozatlan pásztor-társadalom és rétélők megléte, sőt meghatározó szerepe. Ez a kép — bár Györfly István és Szűcs Sándor munkáiból merítette a nagyközönség — mégis az ő szándékuk és tudásuk ellenére volt, hiszen maguk publikáltak ezzel egyidejűleg a tanács szabályozó szerepéről is írásokat. Bellon Tibor most nemcsak helyre állította, de meg is fordította az arányt: a gazdálkodást nem az állattartással kezdte, hanem a földműveléssel, s ez már hangsúlyában is más, nemcsak arányaiban. A földművelést azonban nem hangsúlyozza túl, határozottan megmondja, hogy a táji jellegéből következően a határhasználaton belül a rétgazdálkodásra esik a súly, s ez pedig az állattartást szolgálta. A gabonatermesztés a rét mellett a XIX. sz. első harmadáig szinte másodlagos, a széna hatalmas érték. De ezzel megfordul eddigi képünk az állattartás jellegéről is: jóllehet jelentős a legeltetés, a tanya nem válik igazi földművelés üzemegeységé, az állattartás pedig mégsem olyan extenzív, mint ahogyan

azt a korábbi munkák megrajzolták.

A redempcióról szóló nagyobb történeti részek a redempció utáni társadalmi szerkezetet tárgyaló részt szükség-szerűen rövidíté teszik; inkább vissza-utalás, emlékeztető, s exponálása a társadalmi kultúráról szóló fejezetnek.

A harmadik, a szellemi kultúrával foglalkozó rész viszonylag rövidre szabott, ám érthető: a Nagyknúnság elsősorban sajátos gazdasági és társadalmi kultúrát teremtett. Ugyanakkor — református vallású lévén — hiányzik a katolikus vidékekre jellemző számos szokás, a szentek tisztelete. A népelet szórakozási alkalmai is inkább társadalmi jellegű együttlétek, vagy családi vonatkozásúak. Jelentős helyet kap a lakodalom, a disznótör, a tanyázások és a patkaporos bálók (citerás bál) leírása, de sem az ünnepi szokások, sem a mese, monda, ballada, dal, zene nem kap helyet. A hiedelemvilág — elsősorban Szűcs Sándor kutatásai révén — viszont külön fejezetben kerül bemutatásra: visszautalás ez bizonyos kun maradványokhoz (táltoshit), s pótlása a mesének, dálnak: a Nagyknúnságban ezek a történetek helyettesítették inkább a prózai és verses műfajokat, lévén, hogy férfiközösségek (pásztorok) beszédtemái ezek voltak.

A kötetet a paraszti kultúra átalakulásáról szóló rövid áttekintés zárja le.

Bellon Tibor jó örököse volt nagy elődeinek, mert azok kutatásait a magáéval úgy egészítette ki, hogy átfogó, egységes képet rajzolhatott már fel a Nagyknúnságról, jól kitapintva a történeti folyamatokat, a meghatározó okokat, a kultúra gerincét alkotó vázat. A kötetben lévő „aránytalanságok” a kultúra valóságos aránytalanságai, a megrajzolt kép így teljes és kerek. Saját gyűjtésű múzeumi anyagát kitűnően hasznosította, érzékletessé és konkrétá tette velük az egyes részleteket, ugyanakkor széleskörű történeti, néprajzi és módszertani tájékozottsága megóvta attól, hogy túlhangsúlyozzon olyan Nagyknúnságban meglévő jelenségeket, amelyek az általánosabb alföldi, magyar vagy paraszti fejlődés sajátosságai.

Hagyománya még a Nagyknúnságról szóló műveknek a szemléletes, szép, sőt irodalmi stílus. Bellon Tibor e tekintetben is olvasmányt ad, s nem tudóskodó stílusú munkát. A Gondolat Kiadó e munkával gazdagította a sorozatot, s nemcsak növelte a kiadványok számát.

(Gondolat; 1979.)

SZABÓ LÁSZLÓ

J Á S Z K U N S Á G

A Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat

Szolnokmegyei Szervezetének Kiadványa

Szerkesztőség: Szolnok, Kossuth-tér 3.sz. I.em.

Megjelenik kéthavonként

1954. augusztus hó ----- Kézirat ----- I. évfolyam 1. szám

Szerkesztőbizottság:

Kaposvári Gyula, Kisfaludi Sándor, Péteri István, dr. Selmeosi László
Vida Béla

BEKÖSZÖNTŐ 1
Turányi István mérnök, a szolnoki Közlekedési Mű-
szaki Egyetem dékánja, a Társulat megyei szerveze-
tének elnöke, Szolnok

VÁGÓ PÁL, A JÁSZSÁG FESTŐJE /1853-1928/ 3
Cséte Balázs rajztanár, néprajzi kutató, Jászkiőr

MEZŐGAZDASÁGI KUTATÓMUNKA A KARCAGI SZIKÉN 7
Feszékényi Efnő-vevőkutató, a karcagi kísérleti
gazdaság igazgatója, Karcag

MÓRICZ ZSIGMOND KISUJSZÁLLÁSON 13
dr. Borók Imre középiskolai tanár, Kisujszállás

A MAI SZOLNOK - EGY GSZTRÁK UJSÁGÍRÓ SZEMÉVEL 19
Kisfaludi Sándor középisk. tanár, a szolnokmegyei
Verseghy-könyvtár vezetője, Szolnok

ATOMFIZIKA ÉS ORVOSTUDOMÁNY 23
Dr. Bugyi Balázs, a Megyei Tanács kórháza röntgen-
főorvosa, Szolnok

**A KUNSAÉG ÉLŐ HAGYOMÁNYAIBÓL /Régi, nagykun. pásztorsej-
lások/** 27
Szűcs Sándor muzeológus, a Győrffy István Múzeum-
vezetője, Karcag

SZOLNOK A NÉPEK ORSZÁGUTJÁN 32
Kaposvári Gyula muzeológus, a Damjanich János
Múzeum vezetője, Szolnok

A TÁRSULAT ÉLETÉBŐL 37

A KULTURFORRADALOM HIREI 42

OLVASÁSRA AJÁNLJUK: Végvári Lajos: A szolnoki művészet. 43
/Papi Lajos/; - László Gyula: Lehel-
kürtje. /Mohácsy Ilona/

ADATOK MEGYÉNK BIBLIOGRÁFIÁJÁHOZ /Összeállította: Sági Pál/ 45

A címlapot tervezte Patay Mihály festőművész.
A Lovas-című rajz Chiovini Ferenc festőművész munkája.

ÁRA: 7,— Forint